ФЕЯ ГІРКОГО МИГДАЛЮ

ДІЙОВІ ОСОБИ

Роман граф Бжостовський.

Пан Пшсменський, його "жондца" (управитель).

Пані Францишка Копчинська, господиня цукерні.

Василь Петрович Д з ю б а, відставний військовий писар Ніжинського полку.

Д а р ' я Іванівна, його дружина.

К л а в о ч к а , Нюточка— їхні дочки

Леся, сирота Дзюбина небога.

М о к р и н а, дівчина.

Кряква, судовий канцелярист.

Цвіркун, харківський студент.

Корнет Двігубський.

Пан Невседомський.

Д р я к в и н — Кублицький, поміщик із Оренбурга.

К а пітон, його слуга-скрипник.

Казимир, графів лакей.

Судові канцеляристи, школярі, дівчата в цукерні, лакеї і графова покоївка.

Діється в Ніжині 1809 року.

ДІЯ ПЕРША

СОЛОДКИЙ ГРАФ І ГІРКА ДІВЧИНА.

Цукерня пані Копчинської в Ніжині. Стародавнє, дужнє помешкання, ще грецького будування. Вглибині, за широкою аркою, цукерня з прилавками, вхідними дверима та полицями, де, крім слойок із варення, цукерками, кавою та різною бакалеєю, ще багато пляшок з різноколірними наливками та лікерами. На першому плані — по цей бік арки кімната зі столиками для відвідувачів.

Ліворуч — біля самої арки (по цей бік), за двома столиками ком-т панія молоді — канцеляристів, школярів тощо. Праворуч, — насупроти — теж за столиком, але в самотині, сидить Кряква за склянкою вина, із книжкою в руках. Пані Францишка в цукерні.

Двоє дівчат подають гостям каву, люльки, вино тощо.

Один з молоді. Пані Копчинська, будь ласка, ще дві пляшки молдавського.

Другий. А мені, будь ласка, склянку помаранчової.

Францишка (дівчині). На, однеси паничам.

Перший. Та йдіть краще до нас самі. Ми хочемо мати вино з ваших прекрасних ручок.

Другий. Пані Францишко! Ми хочемо випити за ваші чудові оченята.

Францишка (з цукерні). Ну, то й пийте собі на здоров'я.

Третій. Пані Францишко! Та йдіть-бо до нас. Кава не солодка.

Францишка (як і перш). Положіть цукру. Третій. І цукор не солодкий.

Францишка. Ну, то йдіть шукайте собі чогось солодшого.

Перший. Пані Францишко! Муха в склянці!

Францишка (іде в кімнату до паничів). А бодай вас качка забодала. Чого вам од мене треба?

Перший. Нам треба милуватися з ваших чарівних очей, з ваших солодких губок, гнучкого стану. А більшого ми хоч і дуже бажаємо, але просити не сміємо.

Францишка. І добре робите.

Другий. Пані Францишко, коли ж ви мене покохаєте? Францишка. Коли весь гіркий мигдаль в моїй цукерні зробиться солодким.

Другий. Почекаємо, може, й посолодшає.

Обіймає її, вона б'є його по руках.

Третій. Ну, а мене, пані Францишко?

Францишка. Вас? Коли збудують ту академію, що мурує граф Безбородько за річкою... Для ніжинських дурнів.

Перший. Пані Францишко, та йдіть-бо сюди, я щось вам скажу. (Обіймає її й тягне до себе.)

Кряква (за своїм столиком). О, блазнове надворнії! О вчинки непристойнії. Одягаюсь у свою добродітель, як каже Горацій , і не слухаю. (Знов заринається у книжку.)

Францишка (виривається). Ану вас із вашими дурощами. Он хтось іде.

Пан Пшемеиський входить у цукерню й зупиняється на порозі

арки.

Пшеменський. Пані Копчинська! Здається, не пі знали?

Францишка (придивляється). А-а! Пшеменський! Відкіля це ви? Де це ви стільки пропадали?

Пшеменський (підходить до неї). Моє шанування найпєнькиєйшій пані. (Цілує її руки.) Я "гадаю, що пані зовсім покрутила голови всім ніжинським паничам, бо пані в своїй цукерні сама є найсолодшою принадою. (Озираєть-, ся.) Але я хотів би про дещо побалакати з пані.

Францишка. То ходім сядемо тут у куточку. (Веде його й сідає з ним за столик праворуч.) Сідайте, будь ласка. (Підзиває пальцем дівчину.) Горпино, принеси нам пляшечку слив'янки... А може, пан хоче кави? Чи венгжини?

Пшеменський. Ні, дякую. Так ось яка справа. Як пані знає...

Францишка (бере од дівчини пляшку і наливає собі й Пшеменському). Прошу. Так чого ж це пана так давнр не видно? Хіба пан куди їздив?

Пшеменський. Дзєнькуєм. За найкращу цукерницю на всій Україні. (П'є.) Так ось, як пані знає, я зараз жондцею в графа Бжостовського. Граф хоч і має на Вкраїні великі маєтності, але тут не живе і навіть ніколи сюди не приїздив. Відома річ, чоловік молодий, вродливий та ще й багатий. Так воно йшло до цього року. Аж ось зимою граф приїхав до Варшави і викликав мене та інших жондців для відчиту. Я йому дуже вподобався й ми таки добре погуляли з ним у Варшаві. Граф уже почав давати мені на догад, що має поставити мене головним жондцею на всю Україну, аж тут якийсь дябел дав йому на розум поїхати сюди самому. Це б ще нічого, але хтось написав йому листа про якісь нібито мої зловживання в його маєтностях і, зокрема тут, у Носівці З. Звичайно, це все глупство, але...

Францишка (сміється). Але пан себе, звичайно, не забував?

Пшеменський. Певна річ. На те ж і життя. Та ще тут, розумієте, пустили поголоску про якусь там діброву, нібито я її вирубав, про пшеницю, та ще про якихось там хлопів, нібито я їх продав у рекрути, а гроші забрав собі. Та хоч би й продав, велике диво, що спродав кілька хлопів, хлопи на те й існують. Ну, забрав він собі в голову їхати — і поїхав. Спочатку ми були в Києві на контрактах, потім на Волині, а ось учора приїхали сюди, до Ніжина. Про Носівку він не забув, і завтра збирається туди. Так ось мені потрібно, чим тільки можна, затримати графа тут, хоч на два або на три тижні, бо в мене є одна думка — може, мені пощастить продати цю погану Носівку... Сказати пані по секрету — то в мене вже й покупець є. Вся справа тільки в тому, щоб хоч трохи вигадати час. І ось пані мусить допомогти мені по-старому знайомству в цій справі.

Францишка. Я? Що ж я тут можу зробити?

Пшеменський. Як що? Все, бо пані ж — жінка та ще така найпєнькнєйша. Пані може так захопити, привабити графа і так закрутити йому голову, що він і не згадає більш про ту Носівку. Пані сама не знає собі ціни, сидячи в цьому брудному Ніжині. Невже ж вам тільки й вабити, що цих судових паничів та школярів! А тут — молодий, вродливий граф... Не кожний день трапляється така нагода. Та й я не забуду панині послуги, а поки прошу прийняти від мене в задаток цю дрібницю. (Знімає з пальця й дає Францишці перстень з діамантом.)

Францишка (бере перстень й милується з блиску діаманту). Яка чудова гра! (Задумалася, дивлячись на перстень.) Так... Але скажіть мені лишень, мій пане, що за людина цей граф? Які в його, взагалі, вподобання, схильності? Може, він має до чого-небудь особливий смак або охоту?

Пшеменський (сміється). Взагалі граф має схильність до всіх гарнесеньких жінок. Але в останній час, справді, на нього найшла нова химера: він все мріє про якесь дивне печиво, яке він нібито колись, аж у дитячі літа, їв тут, у Ніжині. Він, навіть, казав, що одружився б з тією дівчиною, яка б почастувала його таким дивом. Ну, то й тут пані має великий преферанс, хоча пані й не дівчина, але цукерниця, та ще така майстриня. Запевне, що при таких умовах пані перевершить усіх дівчат, — чого не буває на світі! — може, ще стане вельможною графинею. Нехай пані не забуде тоді і мене грішного. (Встає.) Ну, то до відзення. Може, ми зайдемо до пані ще сьогодні увечері. (Цілує їй руку.)

Францишка. Вітайте. Я почастую пана графа такими марципанами, яких він, мабуть, ніколи й не куштував. (Проводжає його до дверей.)

Хутко входить Цвіркун — студент у зеленому мундирі, з малиновими закаврашами й коміром, срібними ґудзиками та шпагою.

Цвіркун. Вітання прекраснішій цукерниці. (Цілує руку Францишці й іде з нею до. кімнати.) А! і реверендісімус пан Кряква тут. Вітаю вас, панове! (Здоровається з паничами.)

Паничі (голосно вітають Цвіркуна). А, пан Цвіркун! Нарешті... Сідай до нас! Панові поетові наше віват!

Цвіркун. Ну, що нового? Що ми сьогодні п'ємо? Невже знов те остогидле молдавське? Хто сьогодні частує? А, я вже бачу — пан Смоктій; він, мабуть, висмоктав сьогодні доброго хабара.

Паничі. Так, так! Он який капшук! Так розпух, що аж у кишені не міститься.

Цвіркун. Здоров, пане Крякво! Ну що, як ся має твоя грецька удова? По-давньому частує тебе морськими павуками та грецькою ковбасою?

Кряква (спокійно). Отойди од мене, сатано.

Францишка (Цвіркунові), Ну, то чого ж хоче пан поет? Може, кудакського або венгжини? Чого це пан студента так пильно придивляється до моєї шиї? (Поправляє золотий хрестик на грудях.) Може, панові сподобався мій новий хрестик!

Цвіркун. Так, дуже сподобався...

Ф р а н ц и ш к а. А, то пан, певно, дивиться на розп'ятого пана Єзуса?

Цвіркун. Ні, пані, я дивлюсь на тих двох розбійників, що так манливо виглядають з боків того хрестика.

Паничі (регочуться). О, то й справді! Знає, до чого придивитися. Дійсно, що розбійники.

Францишка (манірно відвертається). От, ще вигадали... Як вам не соромно?

Кряква (з обуренням). О, словеса непристойнії! О, блаз-нове безсоромнії. О, грішники нутрістінні, як каже Горацій.

Цвіркун (сідаючи). Ну, то як же з капшуком пана Смоктія? Треба його злегшити, як ви думаєте, панове?

Паничі. Треба! Треба! (Смикають Смоктія, що пручається, але не дуже.) На стіл хабара! Поприскати хабара!

Цвіркун. Ну, то дайте нам хоч і того кудакського, а мені ще й скляночку цинамонової настоянки, будь ласка. З ваших власних ручок... найсолодших ручок на всій Україні. (Обіймає Францишку, що виривається.)

Францишка. Та одчепіться! Ідіть краще до вашої панни Дзюбівни. (Вибігає.)

Дівчина приносить вино й настоянки.

Цвіркун (наливає). Ну, панове, першу чарку за пана Смоктія і його хабара! Щоб був він підсудком!

Паничі. Аксіос! Аксіос! Замочити майбутнього підсудка.

Перший. А тепер за нашого славетного поета, пана Цвіркуна.

Усі. Віват!

Цокаються з Цвіркуном, він дякує.

Усі. А тепер віршів! Пан поет мусить прочитати свої нові вірші. Віршів! Віршів!

Цвіркун (виймає з кишені аркуш паперу). Власне кажучи, зараз немає нічого закінченого, хіба ось про наш Ніжин?

Усі. Гаразд! О, то й добре! Про Ніжин! Про Ніжин! Цвіркун (читає:)

Ніжин добра сторона:

В нім пиття без краю —

І наливок, і вина,

Лиш води немає.

Нам з Туреччини везуть В цукрі абрикоси, Каву, рис, мигдаль, халву І тютюн для носу.

І хоч добре з тютюну Крутить в панському носі, Не прокинеться від сну Магістрат наш досі.

Спить солодко, мов дитя, Кинувши роботу, А по вулицях сміття, Темень та болото.

Усі (регочуть). Це так! Чемериці йому в ніс, щоб прокинувся!

Цвіркун.

А в суді по всіх шафах Справи пилу повні, І задумавсь пан суддя, Як собака в човні.

Усі. Ха-ха-ха-ха! Це справді! Чисто, що як собака в човні. Ха-ха-ха-ха! Премудрий пан суддя. Ну, й утне ж цей Цвіркун!

Цвіркун.

Лиш судові паничі Клопоту не знають, Вдень працюють, а вночі Весело гуляють.

Усі (повторюють хором).

Лиш судові паничі

Клопоту не знають,

1 Вдень працюють, а вночі,

Весело гуляють!

Цвіркун.

Словом, нічого казать, Не сумні ми люди,

Ну, а років через п'ять Ще й розумні будем.

Бо будують вже для нас

Безбородька руки

Преогромніший палац —

Вертоград науки.

Сорок сажнів довжини

Чотири осади, . |

Стане місця всім дурним ,'.

Міської розсади.

Усі (в захопленні). Браво! Слава панові Цвіркунові! (Рукоплещуть.) От так утнув, бодай його жаба вбрикнула. Каже, що років через п'ять порозумнішаємо. А, бодай тебе. Стане, каже, місця всім ніжинським дурням. Віват! Віват поетові! На здоров'я пана Цвіркуна. Віват!

Цвіркун (задоволений). Дякую, дякую, панове! Радий, що вам вподобалося.

Перший. Ще б пак не вподобалося. Тільки панові Крякві, здається, не до смаку прийшлося,— він аж вуха затулив.

Цвіркун (Крякві). Невже ж тобі так не вподобалися вірші, Крякво? Що про це каже твій Горацій?

Кряква. Мало що мудрого каже Горацій, але ж ти все їдно його не послухаєш.

Цвіркун. Ну, а все ж таки цікаво, що каже той Горацій? (Підморгує паничам.)

Кряква. По-перше, він каже, щоб автор не дуже вірив приятельським хвалам. По-друге, Горацій каже, що не всякому дозволено увійти до Корінфа 4, а коли кому вже приспі-чило писати вірші, то нехай друкує їх тільки на дев'ятий рік.

Цвіркун. Ах, ось воно що! Ну, то обійдемось і без твого дозволу.

Кряква. Ну, а нарешті Горацій радить: "гонесте вів єре, альтерум нон ледере". Цебто жити чесно та інших не чіпати. Ось тобі й усе.

Цвіркун (роздратований). А знаєте, панове, чого це він згадував якогось Корінфа, до якого нібито не всякому дозволено увійти? Цей Корінф міститься на Грецькій вулиці в домі пана судді. Ото з його дочкою пан Кряква і має певний намір одружитися. Але, здається, йому доведеть-ся-таки чекати цього ті дев'ять років, про які каже Горацій.

Усі регочуть.

Кряква. Смійтеся, панове, я ж, як каже Горацій, "меа

віртуте ме інволео", сіреч обгортаюся моєю добродітеллю...

(Знов заглиблюється в книжку.) — '

Цвіркун (кінчає). "І сплю". На добраніч, Крякво! Спи собі, обгорнувшись своєю добродітеллю, а ми будемо пити.

Усі. Амінь.

Цвіркун. А ви знаєте, панове, це ще не все. Зробившись женихом, пан Кряква покинув Горація і почав, по-перше, учитися танців, а друге — політики, цебто панському поводженню. Для цього він десь викопав якусь неподібну книжку й читає її весь день. О, то цікава книжка, там усе передбачено: і як сякатися, і як до панянок залицятися. Наприклад. (Виймає аркуш паперу.) Я собі навіть позаписував. "Коли з особою іншого полу розмовляєш, не дивися на лице її, альбо ниже персей..."

Регіт.

На персі, цебто виходить, ще можна.

Регіт.

Кряква (поважно). Не вадило б і панові Цвіркунові повчитися трохи з тієї книжки. Там і про його написано. (Читає.) "Є такі люди, що усе в сміх обертають, які суть блазнове надворнії, що фіглями і мовою непристойною і святії речі осміюють".

Паничі. А, пане Цвіркуне, здається, і ти попався!

Цвіркун. Ет, найшли, що слухати. Заспіваємо краще нашої академічної.

Паничі. Гаразд, тільки тихенько, щоб пані Францишка не гнівалася.

Усі (тихенько співають).

Ет сонат, ет тонат, Плювіум кве целюм дат. А хто'ж мене молодую Меум домум редукат.

Обізвався козак На солодкім меду: Люде, люде, меа кара, Я додому проведу.

Poro те, poro те Не редуце туте ме, Бо лихого мужа маю: Буде бити мене.

Францишка (вбігає, гнівно). Та що це ви вигадали! Що це вам, шинок? Зараз же перестаньте!

Цвіркун. Та ну бо не гримайте, ми трохи... Дивіться краще, хтось до вас іде.

Входить Пшеменський разом із корнетом Двігубським і князем Невседом ським. Перший — гусар, другий — цивільний.

Пшеменський. Ну, пане Францишко, давайте нам все, що у вас є гарного. Прошу, панство. (Веде їх до столика праворуч на авансцені.)

Усі сідають.

Францишка. Моє шанування панству. Що то пана корнета зовсім не видно? Я вже й занудилася за паном...

Н е в с е д о м с ь к и й. О, то ви щасливець, як я бачу. Може, прекрасна пані буде й до мене така ласкава?

Францишка (манірно). Коли пан буде вартий того...

Двігубський (Пшеменському). Так ви кажете, що граф зараз прийде? Ви сказали йому, де ми будемо?

Пшеменський. Так, сказав. Він тільки заїде на хвилинку додому. А то ось, здається, й він. (Підіймається на своєму стільці.)

Францишка жваво обертається. Граф Бжостовський хутко входить в цукерню і, зупинившись на мить, іде до кімнати. Це молодий, вродливий чоловік, із жвавим виразом на лиці, з мрійним поглядом і спадаючим па лоб волоссям, елегантно вдягнений у чорний фрак, лакові чоботи і альмавіву. Пшеменський і обидва гості йдуть йому назустріч.

Бжостовський. Вітаю вас, панове. Здається, я не дуже спізнився. (Уклоняється ввічливо Францишці.) Пані...

Двігубський. Вітаємо графа Бжостовського в стінах найславетнішого закладу міста Ніжина. І ось дозвольте представити панові графові господиню цих місць — пані Францишку, найкращу жінку і ля плю бель конфізерез на всій Україні, принаймні, на лівому березі.

Бжостовський. Дуже радий.

Францишка чинить реверанс.

Бжостовський (сідає). Не дивуюсь, що пані привабила до своєї цукерні увесь Ніжин. З такою красою, пані, не треба дуже піклуватися про смак своїх цукерків або настоянок; з таких ручок навіть полинівка здаватиметься за най-солодший нектар...

Францишка. О, ясновельможний графе...

Пшеменський. А між тим, пані може похвалитися чудовими настоянками та лікерами, що становлять гордість усього Ніжина. Рекомендую графові персикову, абрикосову, цитринову, а найбільше горілку "ветерейс", що готується на вісімнадцяти інгредієнціях, цебто на цинамоні, кардамоні, розмайрані, імбері, гвоздиках і багатьох інших корінняхх та спеціях, та ще, опріч того, пані Францишка кладе якусь дев'ятнадцяту спецію, яка вже становить секрет прекрасної пані і надає усій настоянці чарівного незрівняного смаку.

Невседомський. Це, мабуть, є яке-небудь чарівне зілля, яке й приваблює до пані всі вуста.

Пшеменський. І всі серця.

Двігубський. Ну, так. Бо хто хоч раз покуштував цієї настоянки, того вже й тягне, як муху на мед.

Бжостовський (байдужливо). Справді? Дуже цікаво...

Францишка (про себе). Ні, цим його, мабуть, не привернеш. Він неначе й не чув.

Пшеменський. А ось і вона.

Дві дівчини ставлять на стіл підноси з різноколірними пляшками, бокалами та різноманітним печивом.

Францишка. Прошу — споживайте здорові, якщо ваша ласка. Панове так мене розхвалили, що мені навіть соромно глянути в очі ясновельможному графові. (Стріляє до нього очима, зараз же опустивши їх додолу.)

Двігубський. Адже ми не все ще сказали. Ще більше пані славиться дивними марципанами, мигдалями, тортами, мазурками та іншими ласощами, подібних до яких немає...

Бжостовський (перепиняє зі жвавістю). Справді? О, то, може, пані й тут знає якого-небудь дивного секрета? О, то цікаво, дуже цікаво. Так покуштуємо ж марципанів, спечених такими чудовими ручками. Прошу пані. (Запрошує її жестом руки.) Будьте ж господинею за нашим приятельським столом.

Ф р а н ц и ш к а. О, вельможний граф занадто ласкавий. (Сідає.) Здається, на це його можна принадити.

Бжостовський. То пані така майстриня пекти солодке печиво? О, невже ж мені нарешті доведеться знайти цю недосяжну мрію, дивне печиво рідної моєї України.

Двігубський. Як?.. Граф Бжостовський вважає за свою отчизну Україну?

Невседомський. Цей мужицький край?

Бжостовський. Мужицький? О, ні, панове,— козацький, лицарський край! Край, що, як один чоловік, підіймався на захист своєї вільності:

край, де кожний крок землі напоєний кров'ю вільного, сміливого народу. Такою отчизною варт пишатись.

Пшеменський (про себе). Ще б тобі не пишатись, коли маєш в своєму володінні три тисячі душ цього "вільного народу".

Бжостовський. Край пишних гетьманів і лицарських пригод, край безоглядного козацтва, що шукало волі й слави з мечем у руці і з піснею на вустах,— і оця то козацька кров, •панове, мусить вілляти нові сили до наших знесилених тіл. Тому-то і я, граф Бжостовський, потомок славетного роду, гербовик герба "стремени", власник замків на Віслі, палаців у Кракові та Варшаві, вважаю за свій рідний край Україну, отчизну моєї матері-козачки. Так, панове, я об'їхав усю Європу, жив у Парижі, Римі, Флоренції, жив у Гренаді — місті прекраснім, як казка, де сотні фонтанів розливають чарівну прохолоду посеред лунких дворів і мармурових колон, посеред троянд, лимонів та мигдальних дерев, але ніде так не билося моє серце, як тут, на лівому березі Дніпра, проміж левад і садків рідної України.

Францишка встає і йде до цукерні.

Двігубський. То вип'ємо ж за повернення графа Бжостовського до рідної України!

Усі цокаються з Бжостовським.

Усі. Віват! На добрий час!

Компанія за столом Цвіркуна. Віват! Віват, граф Бжостовський!

Двігубський. О, здається, граф встиг уже привернути до себе усіх наших патріотів.

Бжостовський (піднімається і вклоняється в бік Цвіркуна). Дякую, панове... Дуже радий. (Сідає.)

Францишка (ставить на стіл невелике блюдо). Прошу ясновельможного графа покуштувати цього печива... (Сідає.)

Двігубський. О, то, здається, славетний марципан — гордощі пані Францишки!

Бжостовський (куштує). Так, непогана річ — ананасний крем, абрикоси, масло, сметана, вино. Тільки замість мадери треба було взяти вен-де-грав, а, крім того, тісто треба було охолодити перш як пекти.

Францишка (сплескує руками). Матка найсвєнтша! Відкіля граф знає! Я таки забула вихолодити тісто, а вен-де-грав саме весь вийшов.

Усі сміються.

Пшеменський. Тепер ви бачили, панове. Граф знає усі рецепти, усі інгредієнції кожного печива краще за всякого цукерника.

Бжостовський (без усякої вихвалки, журливо). Так, панове, я-їв марципани, мазурки, торти та всяке солодке печиво... в Варшаві, Кракові, Парижі, Празі, Відні, Будапештч, Гренаді. Я знаю тисячу рецептів і вгадаю кожнісінький з першого шматочка, але зовсім не за тим, що я такий ласун,— ні, до того є інша причина... За весь час мого життя мене переслідує згадка про чудове печиво, яке я їв за часів мого дитинства... Нічого подібного я не зустрічав потім уже ніде,— аромат, смак, відчуття якоїсь нібито дівочої свіжості і... Найбільш аромат..; мені здається, що я його чую і зараз, і угадав би його відразу, а між тим він не подібний ні до якого запаху... Це не кардамон, не ганус, не ваніль, не цитрин, не, флер д'оранж, не троянда,— словом, ніякий відомий аромат, а між тим щось таке безконечно знайоме... мені здається, що я віддав би півжиття, аби хоч раз покуштувати цього чудового печива. І знаєте,

панове, я пам'ятаю, що це було немов би тут, у Ніжині, коли моя мати гостювала тут у свого дядька генерального бунчужного Борозни. Вже потім, багато років після, я чув, що нібито якраз тут — чи то в Києві, чи то в Ніжині — знають секрет чудового марципана, що зветься "дівочий поцілунок". (Задумливо.) Може, це і є чарівне печиво мого дитинства...

Кряква (одкашлюється, встає з місця й робить кілька кроків до графського столу). Г-кхм-гм-кха. Ясновельмож...

Але Цвіркун та другий панич хапають його за фалди й тягнуть назад.

Цвіркун. Тю, дурний!

Загальне дивування, гомін і регіт.

Двігубський (розливає вино по бокалах). Не сумуйте, пані Францишко! Докажіть лучче графові, що жіночі поцілунки більше палкі, ніж дівочі. Тоді він забуде й думати про свій "дівочий поцілунок". Так, так. Напевно забуде.

Усі. Так, так. Напевно забуде.

Бжостовський (підіймає голову). Ні, панове, цього не можна забути... Що б там не було, але я певний, що це не-зрівняне печиво дійсно існує на світі. Нехай це мрія, але я її знайду. Це мрія про любу дівчину рідної України. З її рук я дістану це чарівне печиво і перший мій тост хай буде за милий образ, за любу дівчину рідного краю... (Підіймає свого бокала.)

Усі. Віват!

Цокаються з графом і п'ють. Францишка не п'є, навмисне кидає свій бокал, який розбивається з дзвоном, і утікає в сльозах.

Бжостовський. Ну навіщо це?

Двігубський. О! Ось вам і маєте. То графові й тут дзвінка світить!

Невседомський. Віншуємо графа з перемогою.

Двігубський. Віншуємо з новою жертвою. Коли кажуть, що в Кракові моляться, у Варшаві танцюють, у Вільні полюють, а в Києві грають у карти, то в Ніжині, мабуть, закохуються. От маєш! Ми тут б'ємося даремно цілісінький рік, а він прийшов, побачив і має. Віншуємо графа. Правда, вона не цілком дівчина і не зовсім українка, але яка красуня!

Бжостовський (спалахнувши). Прошу затямити, панове, що я не дозволю нікому сміятися з моєї мрії. Коли я про що говорю, я звик відповідати за свої слова. І зараз я теж готовий підкріпити мої слова чим хочете, навіть пістолем. Я готовий іти об заклад, більш того, я готовий завтра ж одружитися з дівчиною, що піднесе мені чарівне печиво моєї молодості.

Загальне дивування, Глухий гомін. Францишка повертається і стає біля столу.

Двігубський. Так. Це по-графськи сказано. Але дозвольте вам завважити, мій графе, що ви дуже ризикуєте. Марципан може бути чудовий, але сама дівчина — мармизою.

Регіт.

Бжостовський (з повагою). Ні, цього не може бути. Ця дівчина мусить бути тільки прекрасною, як фея. Усі. Віват!

Цокаються з графом.

К р я к в._а (знову встає і хоче йти до столу). А, та одчепіться. Я сам знаю. (Виривається й наближається нерішуче до столу.)

Двігубський. Е! Що це таке? Вам чого треба? Бжостовський. Ви до мене?

К р я к в а^ (чинить низенький "політичний" поклін). Дозвольте мені, шановний мосціпане, ясновельможний графе, сереиіссіме комес, мовить кілька слів з приводу цієї циркон-станції. Певно, і не пристало б мені втручатися в розмови годнєйших над себе осіб про речі субтельні і високі, але сіт веніа вербо, респектуючи на те, що єсьм тутешній мешканець, і, як каже поет Горацій, кворум парс магна фуї, осмілююсь завважити деякий консиліум, сіреч пораду по дискусії панській.

Бжостовський (нетерпляче). То в чім справа? Кажіть, будь ласка, ближче!

Кряква. Ек-хм-гм. Повинуюсь, ясновельможний графе. Дійсно, і політика свєцькая учить не заживати довгої розмови і мовити тільки до матерії, про яку мовиться. Не говори много, абись не впав у непоміркуваніє тих, яким язик, як на коловороті. Вважаючи на це, я не одважився би зовсім розповідати про цю дискретну справу, але, як каже поет Горацій, коли знаєш, що лучче,— мусиш повідомити.

Двігубський. О, то химерний чудак зі своїм Горацієм.

Бжостовський. Ну, то і що ж ви маєте повідомити?

Кряква. Так ось, дозвольте повідомити ясновельможного графа, що тут, у Ніжині, на Магерках живе одна дуже древня бабуся, що знає дивні рецепти марципанів та інших ласощів стародавньої Речі Посполитої5. Я чув, що в неї єсть і цей славетний марципан, що зветься "дівочий поцілунок".

Бжостовський (зворушено). О, так він, виходить, дійсно існує.

Кряква. Але, з вашого дозволу, ясновельможний графе, вона нікому не дає своїх рецептів, ця бабуся, і коли в неї просять, то каже, що дасть тільки тому, хто зуміє її перепити. Бо бабуся ця дуже любить наливки та настоянки, яких у неї без краю. І хоч вона і старезна, як біс, але і п'є, як чорт, і переп'є, із вашого дозволения, всякого гусара і навіть академіста з Київської академії6 і, як каже поет Горацій...

Гуртовий регіт покриває ці слова.

Двігубський і Невседомський. От тобі й маєш! Ось де виявляється наречена пана графа. Бабуся з Магерок. О, то може графові й пощастить Ті перепити.

Бжостовський (розлютований стукає кулаком по столу й кричить). Годі! Я навчу вас поважати мої слова! (Схоплюється й хапає Крякву за груди.) А тобі чого треба, вчена сороко, премудрий шпаче! Держи при собі свої поради й свого Горація...

Штовхає Крякву, що з переляку попадає на Цвіркуна й судових паничів, які підіймають регіт.

Бжостовський (ще більше розлючений накидається на тих). А вам чого треба, кручені паничі, чорнильні душі, судові лушпайки! Я вам покажу, як сміятися із моїх слів. Зараз же геть звідціля!

Цвіркун. Але трохи тихше, шановний пане. Я.— я єсьм шляхтич і студент Харківського університету, маю шпагу і мундира.

Бжостовський. Та невже? Це ще звідкіля такий хоробрий горобчик? Зараз же киш, поки я не розгнівався на обидва ока. (Виймає з кишені пістоля.) Я вам покажу і мундир, і шпагу, не подивлюся на малинові закавраші. Геть! (Наступає.)

Цвіркун, Кряква і усі паничі перелякані шарахаються до

дверей.

Цвіркун (зупинившись на мить, виглядає споза інших паничів). Стри... стривайте. Ми... будемо скаржитися. Ви пла... платитимете за ваші вчинки.

Бжостовський (спокійно). Добре. А поки я плачу за все ваше частування, панове! Можете не турбуватися, я заплачу за всіх.

Паничі. Віват, граф Бжостовський!

Бжостовський. Добре, добре! Але все ж таки прощайте, панове.

Усі виходять.

Цвіркун (вистрибує з дверей на мить). Я вас... визиваю на дуель.

Бжостовський підіймає загрожуюче руку, він зникає.

Бжостовський (повертається до столу, виймає на стіл жменю червонців, не ховаючи, проте, пістоля). Моя прекрасна пані, прошу вибачення за те, що позбавив вас ваших гостей, ось плата за всіх цих лайдаків. А вас, панове, прошу, коли хто невдоволений моїм поводженням, то я готовий дати сатисфакцію, коли і де вам завгодно, хоч і зараз. (Кидає на стіл пістоля.)

Францишка (бере Бжостовського за руки). Та що це ви, та годі-бо, ясновельможний пане. Прошу вас, перестаньте гніватися, здаюся на вашу ласку. Адже ж граф не схоче засмутити мене, правда? (Пригортається до нього, зазираючи у вічі.) Правда?

Двігубський. Та годі, мій графе, все гаразд, вип'ємо краще за прекрасну нашу господиню.

Францишка. Ні, ні, за нашого дорогого гостя. (Бере бокал і подає графові, а сама бере другий не покидаючи руки Бжостовського і зазираючи йому у вічі.) Ось, будь ласка. (Ластиться до нього.) Для мене, мій пане, мій солодкий, мій гарнесенький пане. Ну, чи пан мене кохає хоч трошки? Хоч трошечки... трошечки...

Бжостовський. Чи можна ж устояти перед такою принадною спокусою... (П'є вино і дивиться їй в очі, а потім, не стерпівши, цілує її в губи довгим поцілунком.}

Усі. Віват, граф Бжостовський!

Францишка, ніби засоромившись, виривається й вибігає в цукерню, граф робить рух услід за нею. Але в ту ж хвилину посеред наступившої тиші чутно, як відчинились з дзвоном вхідні двері, і зараз же чути дзвінкий

дівочий голосок.

Леся увіходить до цукерні,— молода дівчина, в звичайному панянському вбранні, у капелюсі в вигляді кошика, по моді того часу.

Леся. Добрий вечір. Дайте мені, будь ласка, фунт кави, тільки свіжої. Ні, не змеленої, тільки смаженої.

Бжостовський (в кімнаті). Що за чудовий дівочий голосок. (Прислухається.) То тихше-бо. (Робить кілька кроків в бік арки і, примусивши жестом руки мовчати інших, прислухається й дивиться в цукерню.)

Леся (в цукерні). Так, фунт.

Францишка. Більш нічого?

Леся. Ні, дайте ще, будь ласка, фунт мигдалю... Ні, не солодкого — гіркого. Так, все, більш нічого.

Бжостовський. Що за принадне дитя! Зараз тут, у таку хвилину. Це не дівчина — фея.

Хоче увійти в цукерню, але в цю ж мить Двігубський вбігає до цукерні і, схопивши Лесю за руку, тягне її до кімнати.

Двігубський (притягнувши злякану дівчину-до кімнати). Прошу вас, прекрасніша панянко, випийте з нами келех шампанського. Д-дуже приємно...

Бжостовський (б гг/ж мить відштовхує Двігубсько-го). Геть! (До Лесі.) На бога, вибачте, мадмуазель, це огидне грубіянство. Мені незносно думати, що ви можете й мене вважати за такого ж зухвальця. Може, ви дозволите мені проводити вас?

Леся. Ні, дякую! Мерсі! Добрий вечір! (Хоче йти.)

Бжостовський. На одну хвилину, мадмуазель, вибачте мені мою сміливість.

Леся зупиняється.

Але —я шановливіше прошу вас відповісти мені на одне запитання,— скажіть мені, будь ласка, ви вмієте пекти якесь солодке печиво? Благаю вас, я не жартую, це мені дуже важливо.

Леся (спалахнувши, сердито). Ні, на жаль, я не можу завдати вам цієї втіхи. Я не вмію пекти жодних ласощів, та і взагалі не можу терпіти

нічого солодкого... Навіть каву п'ю без цукру. А ще більше не терплю солодких розмов. Прощавайте. (Повертається й хоче йти.)

Бжостовський (в розпачі). Але цей мигдаль, що ви зараз купили!

Леся (усміхнувшись). Мигдаль? Ну що ж, покуштуйте, як хочете.

Простягає до нього торбинку з мигдалем. Бжостовський, мов зачарований, бере кілька мигдалин і кладе в рот, не спускаючи очей з дівчини.

Леся. Прощавайте! (Зникає за дверима.)

Бжостовський (розкусивши мигдаль). Гіркий! Гіркий мигдаль! (Випльовує.)

Хвилина мовчання, потім вибух реготу.

Усі. От тобі й на! От так історія, прошу панства. Це знаменито!

Двігубський. Ну, мій любий графе, гнівайтеся, чи ні, але вам таки дійсно не щастить. Де ж пак. Весь час вам так кортіло якоїсь незвичайної солодкості, і ось перша дівчина, що вам так сподобалася, виявляється самою гіркою дівчиною на всій Україні. Доведеться-таки графові йти до древньої бабусі на Магерки!

Бжостовський стоїть, схопившись за голову. Завіса.

ДІЯ ДРУГА

ЦІНА ГРАФСЬКИХ АЛМАЗІВ

Кімната в квартирі графа Бжостовського в Ніжині. Скрізь по столах та іншій меблі багато круглих коробок з тортами і марципанами, кренделів, пирогів та різноманітного солодкого печива. Пишна обстановка, килими,

завіси, картини.

Двері — посередині до зали, ліворуч вхідні — до передньої. Казимир — графів лакей, сидить на канапі й, озброївшись ножем, одрізує від тортів та пирогів величезні шматки й запихає їх собі в рот.

Покоївка (увіходить і кладе на стіл велику коробку, перев'язану рожевою стрічкою, та лист). Щойно принесли. Від пані маршалкової. (Дає листа Казимирові.) На! Однеси графові! (Виходить.)

Казимир (глибокодумно розглядає конверта вперемішку з плямканням). "Його сиятельству графові Бжостов-ському, до власних рук". (Кидає листа на стіл.) Знову марципани. Не люблю я цих марципанів... остогидли... Мазурок теж не поважаю... розсипаються в роті... неначе... порохня.... Тільки горло дере. А оці всі пундики, то вже чисто дурниця, ні за що й узятися — візьмеш у рот, а його вже й немає... Ще пляци туди-сюди... або дзяди... коли... покласти більш... масла та мар... мармеладу. Але, як на мене, то краще за все пиріг з кислою капустою або з печінкою. (Плямкає.) З того часу, як ми з графом живемо тут, у Ніжині, ось уже другий тиждень, як до нас тягнуть щодня безліч цього добра, і з города і з усіх маєтностей. Можна подумати, що в нас якась цукерня, прошу панства. Кінчиться тим, що я зіпсую собі шлунок усіма цими ласощами. (Знов одрізує й запихає в рот шматок марципана.)

Входять Бжостовський, Двігубський і Невседомський. Казимир схоплюється в переляку, дожовуючи марципана.

Бжостовський. Нікого не було? Цесарця не було?

Казимир (не може відповісти, подавившись марципаном). Оди... один... тільки... пан... пан. (Кихає й давиться.)

Бжостовський. Ти знов жереш марципани, каналіє... Листів не було?

Казимир (подає, давлячись і кихаючи). Зво... звольте...
Бжостовський. Пішов геть, негідник.

Казимир виходить.

З того часу, як про всю цю історію та мій зарік стало відомо в місті, я одержую щодня принаймні двадцять посилок із пирогами, марципанами та всяким солодким печивом — з усіх усюд... З Ніжина, з усіх маєтностей на сто верстов кругом, з Києва, Чернігова, навіть з Волині. Я одержую десятки рецептів і сотні любовних признань. Я не можу навіть дивитися на всі ці марципани, пироги та інші ласощі, які безперестанно пожирає мій лакей.

Двігубський (усміхається). Сміх та й годі. І подумати лише, що стільки прекрасних жіночих ручок трудилося для цієї бестії. Ах, коли б ці принадні панянки знали, що єдиним цінителем їх чарівних творів, їх незрівняних ласощів буде замурзаний лакей із червоним носом.

Невседомський. Ха-ха-ха! Ось вам результат поетичних мрій графа Бжостовського.

Гості розкидаються на канапі, на кріслах, а граф починає читати листи.

Бжостовський (розпечатує листи, читає і рве їх один за одним). М-м... "просить завітати на чашку чаю. Судова вулиця, дім Тарновіота". (Рве й кидає.) М-м... теж "на чашку чаю, вулиця Магістрацька, дім Шкарупи". (Рве, бере другого.) М-м... "мій любий графе, ваша краса та інші достойності вашої душі..." (Злісно мне й кидає, бере другого.)

"Ясновельможний графе, осмілююсь запропонувати вам рецепта незвичайного марципана, що припався моїй бабці від коронного гетьмана Жолкевського7, начиненого морелями, перцем і мушкатним горіхом". Перший раз чую, щоб гетьман був із начинкою. (Рве.) "Коханий графе, коли хочете узнати оповідання душі, що..." (Рве зі злістю.) І ось так щодня. (Знову бере.) "Ясновельможний графе! Прочувши від мого швагера в Ніжині.. " (Рве.) Якийсь кондитор із Києва повідомляє про свій приїзд до мене. Тільки його й не вистачало. Нехай їде до біса. (Рве, бере другого.) А! Це вже щось інше, вибачте, панове, знову скарга на мого жондцу Пшеменського... (Читає.) "Через нахабний його грабунок на великому степу.. м-м... діброву повирубував упень... наварив такого пива, що твердо йому доведеться... чотирнадцятеро селян продав у рекрути без жодного права...". (Згортає листа й ховає.) Так, здається, що мій жондца таки дійсно шахрай і каналія. Ну, там побачимо. Так ось як, панове, я вже й не кажу, що всі батьки, які мають дочок на виданні, чинять мені щодня візлти. Я би вже тисячу разів післав до біса всю цю собачу комедію і виїхав би до Варшави, але згадка про ту дівчину, що я побачив тоді в цукерні, не дає мені спокою. Кожного дня я одержую десятки листів, але вона мовчить... Мовчить, як дівчина в казці. Адже ж вона повинна тепер зрозуміти, що значило тоді моє запитання, тепер, коли про мій зарік нявкають усі ніжинські коти на парканах. І чи не дивно ж, що в той час, коли моїм закладом розхвильовані всі панянки по всій Україні, одна єдина, до якої рветься моє серце, мовчить, мов зачарована принцеса.

Двігубський. Певне, її немає зараз у Ніжині.

Бжостовський. Певне, що так. "її ніхто не знає, вона з'явилась, як фея, на єдину мить і зникла в темряві ночі... Я обіцяв сто карбованців факторам-євреям, коли вони знайдуть панянку, що п'є каву без цукру і не любить нічого солодкого. До цього часу я чую на своїх устах мовби палкий поцілунок, пекучий смак гіркого мигдалю, що вона дала мені тоді на посміх. Де ти, моя гірка дівчино, принцесо гіркого мигдалю!

Двігубський. Клянусь литаврами, вас не зрозумієш, графе. То ви шукаєте солодкого, то враз жадаєте гіркого.

Бжостовський. Ви осли, коли не розумієте цього.

Невседомський (настобурчившись). Е-е, як це зрозуміти, е... осли... е... вибачте, мій пане... е... осли... Я не можу цього дозволити... я...

Бжостовський (не слухаючи, загарливо). Як же ви не розумієте, що вона не любить солодкого тому, що вона сама солодша від меду. Хіба троянді потрібні пахощі?

Двігубський. Адже ж така принадна дівчина. Яка шийка, що за губки, а сині очі, а золоті кучері... а лукава посмішка...

Невседомський (захлинаючись). А тонкий та гнучкий стан і груди високі, мов у богині.

Двігубський, Так, так, чарівна дівчина. Ну, а як графові діла з принадною цукерницею? Здається, що граф лукавить у цій справі.

Бжостовський. О, то невже ж панове думають, що в мене є готовий "сеза'м"8на всі двері. Принаймні, я не можу й тут похвалитися рішучою перемогою.

Двігубський. Так, розказуйте. Можна повірити.

Казимир (увіходить). Фактори до ясновельможного графа.

Бжостовський. Нікого не приймати, окрім Пшемен-ського й цесарця. Не приходив цесарець? Казимир. Не було.

Бжостовський. Як прийде, зараз же веди до мене. (Приятелям.) Ви не бачили цього цесарця? Він має чудове алмазне намисто, чудове, як мрія... Але дорого хоче, я звелів Пшеменському поторгуватися. Ступай. Нікого не приймати. Хто це? Хто це такий? Знову торти! Та чи буде ж цьому край!

З середніх дверей входить Дряквин-Кублицький, маленький, сухий дідок у чорному фраці, у шовкових штанях, панчохах, жабо, в супроводі похмурого суб'єкта з коробком у руках. Двігубський і Невседомський підводяться.

Двігубський. Ну, ми підемо. До вечора.

Бжостовський (з незадоволенням). Ви до мене? Що вам треба? Але вибачайте, не маю часу.

Дряквин (спокійно сідає, витирає лоба хусткою,

сякається і потім жестом запрошує Бжостовського сісти.)

Пожалуйста. '

Бжостовський знизує плечима, але сідає.

Дряквин (дістає табакерку, нюхає сам і .пропонує графові). Чи вгодно?

Бжостовський (нетерпляче). Ні, дякую! Але будь ласка...

Дряквин. Ще будучи в Києві, довідався про ваш приїзд, люб'язний графе.

Б ж о с т/о в с ь к и й (про себе). Так і єсть. Цукерник...

Дряквин (продовжує). І насмілився до вас приїхати. Але раніш я мав конверсацію з вашим жондцею і він погодився на мої кондиції.

Бжостовський. Але цілком даремно.

Дряквин. Ні, не даремно. Я певен, що ми дійдемо згоди, люб'язний графе.

Бжостовський. Але мені зовсім не потрібні ваші пироги та кренделі. Чорт забери, у мене їх і так повна хата.

Дряквин (озирається Навкруги, здивовано)._ Які кренделі? Але, люб'язний графе...

Бжостовський. Але, люб'язний кондиторе...

Дряквин. Який кондитор!.. Чому кондитор? Я терпіти не' можу нічого солодкого і навіть пунш п'ю без сахару.

Бжостовський. Чи вже ж!.. (Підскакує на стільці.) Знайшов! (Хапає Дряквина за коліна, який ледве не валиться.) Знайшов! Так це ваша дочка?..

Дряквин. Яка дочка? Ніколи не мав жодної дочки. Шість синів — усі на військовій.

Бжостовський (зі злістю). Та якого ж біса вам треба, якщо ви не кондитор і не маєте дочок!

Дряквин (набік, многозначно крутить пальцем коло лоба). Божевільний, одразу видно.

Бжостовський (одночасно робить те ж саме). З глузду зсунувсь, одразу видко.

Дряквин. Я не знаю, звичайно, люб'язний графе, для чого вам треба, щоб я був кондитором чи мав дочок. Я чоловік приїжджий і не знаю малоросійських обичаїв. Дозвольте репрезентуватись — оренбурзький поміщик Дряквин-Куб-лицький, камер-юнкер його величності, статський совітник і кавалер. Ще минулого року торгував у вашого управителя Пшеменського ваш носівський маєток і зараз, ствердивши знову оний намір, остаточно умовився і навіть дав завдаток. Одначе, зважив своїм... ек-хм... приємним обов'язком, хоч він і має від вас необмеженого вірчого листа і може навіть для потреб господарських продавати й закладати, все ж бажав би, люб'язний графе, аби й ви учинили до оної справи і вашу афірмативу.

Бжостовський (здивований). Яку афірмативу? Та я не продаю ніяких маєтностей.

Дряквин. Як не продаєте?

Бжостовський. І гадки не мав. Це якесь непорозуміння. Та й навіщо ж вам моя Носівка? Хіба ви збираєтесь переселитись сюди з Оренбурга?

Дряквин. Ні! Що ви? В мене своїх три тисячі душ. Але треба вам знати, мій пане, що я великий аматор театру і найпаче музики. І навіть сам компоную. І зараз компоную оперу,— опера-серія, мелодії спадають мені на думку кожної хвилини. Для цієї причини й маю при собі завжди чоловіка, котрий їх записує. Бачите цього йолопа? Це мій концертмейстер. Ізрядний артист, мій кріпак. Три роки вчився в Парижі в Крейцера 9. Його навчання коштувало мені 3000 карбованців. Грає, як Паганіні 1Q. Проситься, мерзота, на волю... Як же, нехай чекає. Стривай.

(Починає свистіти, диригуючи рукою.) Арія Пентефрії з другого акта: "До мене, гарний мій юначе". Капітоне, грай.

Слуга дістає з коробки скрипку, грубого зошита й перо. Грає на скрипці кілька тактів.

Дряквин. Так. Пиши: "анданте кон мото".

Слуга записує в зошиті.

Бжостовський (нетерпляче). Це все дуже цікаво, але, шановний пане...

Д р я к в и н. Пардон, пардон, я захопився. Повернемось до нашої справи... Отже, ви бачили, люб'язний графе, що я не шкодую коштів на служіння музам. В мене в Отрадному своя опера, оркестр з 50 чоловіка, хор, балет, все свої кріпаки. Але все лихо, государю мій, що в оренбурзьких мужиків зовсім немає музикального хисту. В дівок слух, як. у корів, і до того ж усі страшенні потвори. Ото ж я давно збираюсь купити малоросійських селян,— народ тут чортзна-що, але дівки ізрядно хороші, а які голоси! І якщо ми з вами зійдемось, я вивезу їх звідци в Оренбург і зроблю з них співачок і балерин. Звичайно, не без великих трудів і збитків сіє можливе. Якби ви знали, государю мій, чого коштує виховати хорошу співачку! Щоб мати ізрядне колоратурне сопрано, доводиться іноді загнати в сухоти сім чи вісім дівок і ледве дев'ята витримує мою школу,— я ж їх сам вчу, мій пане^ хе-хе (усміхається, затирає руки), не шкодую трудів — конюшня і консерваторія поряд, хе-хе.

Бжостовський (підводиться обурений). Годі, шановний пане! Я не продаю селян і тим більше на вивіз, і тим більше на вірну загибель.

Дряквин. Даремно, я б дав по 300 карбованців за душу і за жінок так само.

Бжостовський. Прощавайте!

Дряквин (розпалившись). По 400 карбованців за душу.

Бжостовський (роздратовано). Я ж сказав вам, шановний пане!

Дряквин (цілком розпалившись). По 500 карбованців! Кругом! Це нечувана ціна!

Бжостовський (розлючений). Але я прошу вас припинити цю розмову. Прощайте, я не маю часу вас слухати.

Дряквин. Чорт візьми! Дивіться, ви пожалієте. Я камер-юнкер його величності. Нарешті, ваш управитель. Я дав йому двадцять тисяч завдатку, ось розписка.

Бжостовський (обурений, нервово риється в кишенях). Я зараз же поверну вам ці гроші... (Виймає з кишені гаманця й викидає асигнації.) Дві, три, три тисячі п'ятсот, чотири, чотири п'ятсот, п'ять, вісім... На жаль, я не маю при собі повної суми, але сьогодні ж ви одержите ваші гроші. Прощавайте!

Дряквин. Навпаки, навпаки, краще подумайте. Кланяюсь вашому сіятельству. Капітоне! Марш "Семіраміда".

Слуга виймає з коробочки скрипку і грає марш, під звуки якого Дряквин виходить. К а п і т о н також ховає скрипку й виходить.

Бжостовський (розлючений). Та це якась божевільня! Фактори, марципани, безглузді листи, божевільний дідуган зі скрипкою, каналія Пшеменський, цесарські алмази, Францишка, безглузда путанина, чортова карусель, що заступає від мене чарівний образ, ясну постать дівчини з мигдалем... Ні, треба вишпурнути від себе всю цю собачу комедію. Ей, Казимире, Казимире!

Казимир увіходить.

Бжостовський. Зараз же покликати Пшеменського. Казимир, Там приїхав якийсь пан Дзюба... Бжостовський. Нікого не приймати. Зараз же покликати Пшеменського.

Пшеменський входить, Казимир виходить.

Бжостовський (зараз же накочується на нього з криком). Так ви знову взялися за колишнє... Знов надсилаєте на мене покупців, як у Києві... Та ще селян на вивіз. Ведете переговори, дозволяєте собі брати завдатки з усяких поганців, яким соромно подати руку. Мерзотність, паскудство, ганьба!

Пшеменський. Але ж пан граф знає, що потрібні гроші, це дуже гарний покупець... Учора я одержав два векселі з Варшави на три тисячі дукатів. Та ще пан граф звеліли купити алмазне намисто у цесарця... нарешті...

Бжостовський. Як-то?.. Маючи мільйон злотих прибутку, маючи маєтності і тут, і на Волині, й на Віслі, я мушу продавати селян... Та що ви, з глузду зсунулись? Ви просто кепський жондца — щоб не сказати ще гірше.< Ви тільки ганьбите моє ім'я своїми ділами. Щодня одержую листи про ваші брудні вчинки. Ви продаєте мої діброви, мою пшеницю, мій реманент, ви безсоромно продаєте в солдати сімейних селян, ви крадете мої гроші. Ось-ось-ось! (Виймає з кишені й кидає йому в лице листи один за одним.) Ганьба.! Зараз же поверніть тому поганцеві двадцять тисяч карбованців завдатку і принесіть розписку, і більше ви в мене не служите. Прощавайте!

Пшеменський. Що ж, то на панській ласці.

Бжостовський. Завтра ж їд> сам до Носівки, а поки потурбуйтеся повернути мені мого вірчого листа на управління справами, зараз же.

Пшеменський виймає з кишені і мовчки подає Бжостовському листа, якого той ховає собі в кишеню. За хвилю перед цим увіходять Двігубський і Казимир.

Казимир (подає Бжостовському тацю з візитною карт-кою). До вас прем'єр-майор Болдаковський.

Бжостовський (не беручи картки, кричить). Я ж сказав нікого не приймати!

Двіг'убський (підходить і бере з таці величезну, мало не в півaршина, картку). Але ж це не ввічливо, мій графе. Невже ж ви не приймете такого великого пана з такою пре-величезною панкарткою. (Читає.) "Матвей Самойлович Раїч-Болдаковський, прем'єр-майор і оний бунчуковий товариш, бувший глуховський повітовий маршал, власник сел Веркієвки і ПеретОчанки і хутора Собачий Нос, кавалер орденов святия Анни 11 з короною і святого Станіслава 2 і ніжинських богоугодних заведеній куратор". Ф-фу.,. Я гадаю, що в китайського імператора трохи коротший титул. Але все ж таки цього пана треба прийняти, бо запевняю вас, мій графе, що китайський імператор ніколи не вип'є і двадцятої частки тієї кількості горілки, що випиває щодня цей пан, не кажучи вже про те, що ніхто не вміє так утнути в дябелка або в фараона, як цей кавалер святия Анни.

Бжостовський. Ану вас до біса. Ну, нічого робити, ходім дивитися кавалера святия Анни і власника Собачого Носа. (Казимирові.) Проси!

Обидва йдуть до зали. Казимир виходить.

ч Двігубський. А ніс у нього дійсно собачий. За двадцять верст чує, де буде горілка або інше питво. (Тихо.) Що це в вас з вашим управителем?

Виходять до зали. Пшеменський (увесь час стоїть похиливши голову і вхопивши підборіддя рукою. Залишившись один, він випрямляється і в німій лютості загрожує вслід графові кулаком). Стривай, пшеклентий блазню, я тобі це пригадаю. Я ще поставлю тебе в такий тісний кут, що ти без сорому й не виберешся. Тоді ти дізнаєшся про те, що таке ганьба. Ти ще сам при всіх благатимеш, щоб я до тебе повернувся. Побачиш... А! Сам дябел її посилає до мене в цей час.

Францишка входить із дверей ліворуч, розкішно вдя-гнена, з голими плечами й руками, в повному блиску своєї краси.

Францишка (побачивши Пшеменського). Ви тут? Доброго вечора. А де ж граф?

Пшеменський (підходить до неї й бере її за руки). Граф запрошував пані сьогодні на вечір?

Францишка. Так. (Манірно.) Але пан не хоче й подивитися на мене, не хоче навіть і повітатися зі мною?

Пшеменський. Пані прекрасна, мов богиня, але зараз немає часу милуватися з неї, настав час діяти. Скоїлася прикра пригода, але, діючи з розумом, можна обернути це діло на нашу користь. Зараз граф розлютувався на мене й одібрав від мене мого вірчого листа, і якраз у той час, коли все було готово, щоб закінчити мій замисел. Пані повинна повернути мені знову цього листа.

Францишка (здивовано). Я? Як же я можу це зробити?

Пшеменський. Як? (Усміхається.) І пані ще питає? (Бере її за руки.) Але скажіть мені перш за все, в якому стані любовні діла пані з графом? Чи може граф чим похвалитися, чи ще ні?

Францишка (обурено). Пане Пшеменський!

Пшеменський (нетерпляче). Ах, та не до гонору зараз. Пані сама зацікавлена в цій справі, але коли граф уже усього добився від пані...

Францишка (гордо). Граф нічого не добився від мене.

Пшеменський. А, тим краще, тим краще. Дивіться, чи до вподоби вам ця дрібничка? (Виймає з кишені футляра й, відчинивши його, підіймає на пальцях розкішне діамантове намисто, граючи ним перед очима Францишки.)

Францишка. Ах! Яка чудова річ!

Пшеменський. Це намисто коштує двадцять тисяч карбованців сріблом. Граф купує його у наїзжого цесарця (єхидно) для своєї примрієної невісти. Але коли пані зуміє повернути мені мого вірчого листа та затримати графа від поїздки до Носівки, це намисто дістанеться пані. Згода?

Францишка. А що ж я мушу зробити для цього?

Пшеменський. О, за порадою діло не стане. Я навчу пані, що треба зробити, щоб одержати цю штучку.

Францишка. Але... але... я гадаю, що це намисто й так дістанеться мені.

Пшеменський (усміхаючись). Пані так гадає? Ну що ж, нех пані спробує. Але граф ще не купив цього намиста, а тільки звелів мені поторгуватися з цесарцем і, навіть не знає, що намисто вже в мене, грошей я ще не платив. Цесарець завтра мусить виїздити, а чи трапиться удруге така добра нагода, не знаю. Нєх тоді пані сама чекає на графську ласку. (Ховає футляра в кишеню.)

Францишка (хапає його за руку). Ні, ні, я згодна. Кажіть же мерщій, що я повинна робити.

Пшеменський. Ну, як згода, то й добре. Ходім же, я навчу, як треба орудувати, щоб доп'ясти нашої мети. (Хапає її за руку й затягає в двері праворуч.)

Пауза.

Сутеніє. Казимир та ще два напудрених та розкішно одягнених лакеї прибирають у кімнаті й запалюють усі свічки в канделябрах. З зали доносяться звуки музики, гомін та сміх. Казимир і лакеї іноді проносять через сцену

блюда й пляшки.

Пауза.

Вбігає Францишка, а за нею Бжостовський. Розпалений вином та близькістю женщини, граф обіймає її й хоче поцілувати, але вона вирива́ється. Нарешті він настигає її на канапі, обіймає й покриває її лице та шию палкими поцілунками.

Бжостовський. Дивна... принадна женщина... Очі твої манять і чарують, як безодня... уста обіцяють блаженство... І тільки одне бажання є на світі... припасти до цих уст і пити з них... І жадати знову без кінця. Дай же мені ці вуста, моя богине, моя кохана мріє...

Францишка (відстороняє його). Ні... ні... граф сміється з мене. Чи ж я його'мрія? Певне, граф опанований мріями, але ці мрії про солодкі булочки та гірку панянку... Граф і зараз закоханий у цю примріену панянку, що йому здається найкращою за всіх на світі. Нехай же граф її й цілує...

Бжостовський (знову обіймає її). Хай будуть прокляті ці зрадливі мрії, що вабили й надили мене, мов блимавки на болоті. Доволі глузування та даремних мрій, тепер я хочу палких уст і схвильованих грудей, щоб пригорнути їх не в мрії, а в живих обіймах... Тепер я хочу тільки тебе, моя чарівнице... Ми покинемо цей брудний Ніжин, я завезу тебе до пишної Варшави, до бучного Парижа. Ти побачиш блиск і пишність світнього життя, де твоя краса розцвіте ще розкішнішим цвітом.

Францишка. Ні... ні.., Граф знову глузує... його думка й зараз біля тієї панянки. Нехай же граф її й цілує. Я бачила у пана Пшеменського дивне намисто, що граф купив для своєї панянки. Та й запевне такого намиста гідні тільки найкращі в світі шия та груди... Звичайно, у примрієної панянки вони кращі, ніж у бідної Францишки...

Бжостовський (роздратований). Але ж це неправда!

Францишка. Що неправда? Хіба ж граф бачив мої груди? Чи не соромно графові так казати?

Бжостовський (знов пригортає її до себе). Ти... ти... вакханка... Венера... Розум мій мішається, коли я дивлюся на твої розкішні плечі і схвильовані груди, що принаджують і ваблять, як заказана райська спокуса... Ти, як чарівниця венецької казки, що біля неї забувають і честь, і життя, і всі мрії на світі... Тільки тобі... тобі одній усе жадання мого серця... Кажи ж... коли ж, коли ж ти будеш моєю... (Тяжко дишучи, він схоплює її плечі й шукає губами її уст; вона ухиляється.)

Францишка. А панянка?

Бжостовський. Францишко, не доводь мене до краю. Я не знаю ніякої панянки. •

Францишка. А діамантове намисто? (Зазираючи йому в вічі, лукаво.) Для чиїх схвильованих грудей? Не для панамських... Ні. Адже ж граф жадає тільки дівочих поцілунків... дівочих... тільки...

Бжостовський. Францишко... це намисто... для тебе... тільки для тебе.

Францишко. О, пан знов глузує?

Бжостовський. Я Дарую його тобі, моя богине. Клянуся моїм графським словом!

Двігубський і Невседомський входять при останніх словах із зали з бокалами в руках.

Двігубський. Так ось де вони? А в чому це клянеться граф Бжостовський? Чи вже ж у любові? О, то це давно вже вийшло з моди.

Бжостовський (роздратований). Хіба ж там не стало вже чого пити, що панове покинули стіл! Але гаразд, якщо вже ви прийшли, то знайте, я дарую пані Францишці діамантове намисто, що купив учора в одного цесарця. Ей! Казимире!

Казимир увіходить.

Бжостовський. Принеси сюди каву та лікери, та зараз покликати сюди Пшеменського.

Казимир виходить.

Двігубський. О, віншуємо принадну цукерницю. З пані могорич. Принаймні один поцілунок. Францишка. О, то граф тільки жартує.

Казимир вносить тацю з кавою та лікерами. Гості сідають біля столика.

Бжостовський. Ну то що ж... Пшеменський.

Входить похмурий Пшеменський й зупиняється, не доходячи до столу.

Бжостовський (не дивлячись на нього). Зараз же принесіть намисто.

Пшеменський. Намисто? Яке намисто?

Бжостовський. Діамантове, що я звелів вам купити у цесарця.

Пшеменський. Але пан граф не наказував мені купувати ніякого намиста.

Бжостовський (роздратований). Як не наказував!

Пшеменський: Запевне не наказував. Дійсно я торгувався з цесарцем і навіть приносив графові показати це намисто, але... але після того, як граф позбавив мене свого милостивого довір'я...

Бжостовський (нетерпляче). Ну...

Пшеменський (розводяча руками). То я повинен був повернути намисто цесарцеві, адже ж у мене не було ні наказу, ні навіть грошей для виплати...

Бжостовський (розлючений стукає кулаком по столу). Як не було грошей! Мовчать! Рушай мерщій і зараз же принеси намисто!

Гості сміються.

Пшеменський. Але то неможливо, прошу пана. Цесарець уже виїхав і я не знаю навіть, куди... мабуть, на ярмарок до Бердичева 13.

Бжостовський (розлючений, зривається з місця й хапає Пиіеменського за комір). Ти смієшся з мене, каналіє, мерзото, шахраю! Зараз же догнати цесарця й купити намисто, якою схоче ціною!

Пшеменський (визволившись із рук Бжостовського, спокійно). Пшепрашам пана, але ж я більше не слуга графської мосці, бо пан позбавив мене свого милостивого довір'я. Я вже не смію...

Бжостовський знову поривається до Пшеменського, але Францишка зупиняє й^ого.

Францишка. Бога ради, заспокойтеся, не турбуйтеся, ваша ясновельможність... мені не треба цього намиста... граф пожартував і годі../не турбуйся... прошу вас, мій любий графе...

Бжостовський (відстороняє її, холодно). Прошу, пані, затямити, що слово графа Бжостовського ще ніколи не було жартом. (Виймає з кишені вірчого листа і після боротьби з собою простягає його до Пшеменського.) Маєте, зараз же рушайте!

Пшеменський (підіймаючи догори долоні і не беручи листа). О, прошу ясновельможного пана. Бардао дзєнькуєм ясновельможного графа за ласку, але, пшепрашам пана, нєх пан граф вибачить... я вже давно збирався просити графа, жеби він звільнив мене від цієї посади... І зараз шановливіше прошу графа не примушувати мене... Я почуваю себе дуже знеможеним, я хочу зовсім відпочити від усіх діл... та поїхати до ченстоховського клящтора 14 на прощу...

Бжостовський. Пане Пшеменський, не доводьте мене до краю.

Пшеменський. Але прошу ясновельможного пана... несила мені це зробити... я знов прогніваю чим-небудь ясновельможного графа... граф знову буде незадоволений з моєї служби... Ні... ні... прошу звільнити мене.

Бжостовський (гримає). Та чи довго ще ви будете спокушати моє терпіння! Хіба ж не досить того, що я повертаю вам мого вірчого листа. Так якого ж ще треба вам довір'я, сто чортів на ваші порожні болячки!.. Зараз же принесіть намисто.

Пшеменський (з низьким поклоном бере листа). Слухаю й корюся ясновельможному панові. (Іде до дверей, але зупиняється і знову підходить до графа.) Але пше-прашам пана... Пан дозволяє дати двадцять тисяч карбованців?

Бжостовський (нетерпляче). Та я ж казав про це принаймні десять разів.

Пшеменський. Слухаю... Пшепрашам пана... ще Одне... Граф наказує зараз же виплатити ці гроші цесарцеві?

Бжостовський (кричить). Та запевне ж! Чи довго ви будете дурити мені голову! Рушайте мерщій!

Пшеменський. Пшепраш|ам пана, значить, можна заплатити тими грішми, що я одержав в завдаток від пана Кублицького? (Чекає зігнувшись.)

Бжостовський (повторює машинально). В завдаток... (Тре чоло.) В завдаток... (Спалахнувши, стукає кулаком.) Та чи довго ти будеш мене дратувати!.. Рушай мерщій, плати чим хочеш.

Пшеменський виходить із поклоном.

Бжостовський. Проклятий... диявол. (Жадливо п'є вино.)

Двігубський. Ну, й марудний пройдисвіт.

Францишка (пригортається до графа й зазирає в вічі). О, мій любий, мій коханий пане... Чи можна ж так хвилюватися.

Казимир вносить тацю з чашками кави й обносить усіх. Усі беруть по чашці. Казимир виходить.

Бжостовський (підносить до губ свою чашку й, ковтнувши, становить її на стіл). Кава зовсім без цукру.

Д в і г у б с ь к и й. Та не турбуйтеся! Навпаки, кава занадто солодка.

Францишка. Так, досить солодка-, мій пане...

Бжостовський. Що за химерна нагода... моя чашка зовсім без цукру... мов би то її наливала... та... дівчина... що не любить нічого солодкого... І навіть каву п'є без цукру...

Двігубський і Невседомський. О, то, справді, чудова річ. Ха-ха-ха! (Сміються.) Графові й тут не дають спокою.

Бжостовський (тре чоло, вбік). Це немов її докір за те, що я зараз дію... Докір, гіркий і гарячий, як ця чашка гіркої кави...

В цю ж хвилину входить Пшеменський, урочисто несучи на підносі блискуче намисто. Загальне захоплення. Гомін.

Двігубський) (пазом) О, яка розкіш!

Невседомський) ки у О, то пишна річ!

Пшеменський подає намисто графові.

Францишка. О, яка ж пишна річ! Який захват! (В ра діснім захваті міцно оповиває графові шию руками і палко цілує.) Мій любий, мій коханий пане! (Засоромившись, ховає своє лице в його на грудях.)

Бжостовський (відштовхує свою чашку). Так геть же з цією гіркою чашею! Коротке наше життя, та в ньому й так багато гіркості. Так не будемо ж губити нічого з його небагатьох радощів. Нехай хто хоче п'є з гіркого кубка, а я... (Він надіває намисто на шию Францишці.) А я, поки живий, питиму повною чашею солодкий нектар, що наливає мені моя доля.. (Припадає до уст Францишки, одкинувши їй голову.)

Гості. За долю графа Бжостовського!

Пшеменський єхидно посміхається. Завіса.

ДІЯ ТРЕТЯ

РЕЦЕПТ БАБУСІ З МАГЕРОК

Зала в домі Дзюби. Старосвітська обстановка. В задній стіні, поміж двох вікон із півкруглими верхами, скляні, зараз відчинені, двері, що виходять на рундук та в садок. Ліворуч вхідні передні двері, праворуч — до інших кімнат.

Ранок літнього дня.

Входить Д а р 'я Іванівна у візитовій сукні та чепурнсгму очіпкові із шовковими стрічками. Обидві дочки — Клавочката Нюточка — ідуть слідом та пристають до неї з розпитами. Дар'я Іванівна, оддихуючись та обмахуючись хусточкою, кидається на канапу

Нюточка (пухленька, гарненька біляночка, улюбле ниця матері, з торбиною цукерків, які вона безупинно оюує Та кажіть-бо мерщій, мамочко, годі вам відсапуватися Ну що? Ну, як же? Бачили графа?

Клавочка (теж гарненька, але іншого, енергійного складу). Та ну ж бо, мамо, не тягніть!.. Чи застали полковника вдома?

Нюточка. Ну, а граф.. Який же він? Дуже гарний, молодий? Блондин чи брюнет?.. Та ну ж бо...

Дар' я Іванівна. Квасу... дайте попереду квасу холодного.

Нюточка біжить і приносить склянку квасу

Дар'я Іванівна. Ой, не можу дихати... ф-фу.. Ну, и спека... Тут і так не знаєш, куди сховатися, а то...

Н ю т о ч к а. Та кажіть-бо, мамочко. Що це за кара божа!

Дар* я Іванівна (трохи віддихавшись). Ф-фу-у-у!.. Спочатку все йшло прекрасно. Полковник тільки-що приїхав із села і був дома; я йому все розказала, що через нашого мілєйшого папеньку ми ще й досі не познайомились з графом. Він обіцяв, що завтра ж сам привезе до нас графа... Сьогодні він буде в нього на бенкеті, чи що, а завтра, казав, неодмінно привезе. Все, казав, зроблю, щоб тільки показати графові мою гарненьку хрещеницю Нюточку. (Пригортає і гладить Нюточку по руці.)

Клав очка. Подумаєш, велика цяця. Не бачив граф такої дивовижі... Кирпи її не бачив?..

Н ют очка. Ні, мабуть, тебе не бачив. Як же так? Був у Ніжині і не знає, що тут є така принцеса... Рарога такого не бачив.

Клавочка. Що таке? Що ти сказала! Та як ти смієш... Проноза, мазуха безсовісна! Тільки й знаєш, що за мамину спідницю ховатися.

Дар* я Іванівна. Та цить-бо! Чи ви подуріли? Як вам не соромно? Панянки, баришні, хіба ж можна баришням та так лаятись... Як тобі не соромно, Клавочко?

Клавочка. А як вона сміє називати мене рарогом? Сама чубате цінькало. Ви сами все їй дозволяєте. Здається, я старша за неї.

Н ю т о ч к а. Та воно й видно. Ти своєму Цвіркунові в мами годишся.

Клавочка. Що таке? Адже ж мій Цвіркун і дивиться на тебе не хоче. Тобі просто завидно, бо на твою кирпу, крім поганих школярів...

Д а р' я І в а н і в н а. Та цитьте-бо, скажені! Що подумав би граф, коли б почув, як ви лаєтесь.

Клавочка. Ну, то що ж граф? Кажіть-бо далі. Дар' я Іванівна. Та хіба за вами розкажеш Та., так полковник каже: все, каже, зроблю, щоб тільки показати графові мою любеньку хрещеницю Нюточку...

(разом)

Клавочка Нюточка

Клавочка. Та чули вже про це, чули. Ну, а далі? Дар* я Іванівна. Коли ж враз приходить це опудало, Раїч-Болдаковський, і каже, що граф виїздить.

От тобі й маєш! А все ви! Це все ви!

Дар' я Іванівна. Та цитьте-бо, може, це ще й неправ да. Полковник зараз же послав чоловіка дізнатись, а тут знову прийшов цей гусар-корнет Двігубський і каже, що граф дійсно виїздить, але коли, ще невідомо.

Клав оч к а. Ні, ні, так нічого не буде. Треба взятися за це діло як слід. Коли ще не все загублено, то не треба гаяти часу.

Нюточка. Це все папенька. Треба, щоб папенька знову поїхав до графа.

Дар'я Іванівна. Так, тад, це все ваш мілєйший папенька. Це все він.

Клавочка. Це все він. Не міг добитись, щоб граф його прийняв. Що ми за нещасні дівчата. У всіх, у всіх граф був, тільки ми такі безталанні.

Нюточка. У всіх, у всіх був: і в пані маршалкової, і в городничого, і в пані суддіної.

Клавочка. І в полковника, і в казначея — у всіх.

Д а р' я І в а н і в н а. Ні, я цього так не залишу. Хіба ж ми гірші за людей. Зараз же покличте папеньку.

Клавочка (біжить і через хвилину повертається) Ідуть.

Увіходить Дзюба, добродушний дідок у сюртучку, з табакеркою в руках, з якої він часто нюхає. Усі три жінки накочуються на нього.

Дар* я Іванівна. Прийшли! Ось, полюбуйтеся, полюбуйтеся, що ви наробили! Це ви, все ви!

Клавочкаї , чгт • .

Нюточка) (разом). Да, це ви! Тільки ви!

Дзюба (переляканий). Що? Де? Та хіба що скоїлося?

Д а р' я Іванівна. Скоїлося? І він ще питає! Ви ізверг, разіня, тряпка, мокра курица! Ви не хотітє счастья вашим дочерям, не умєєте даже з візитом поєхать.

Дзюба. Ну, як забалакала по-московському, то вже кепська річ... Але в чому ж я винен, матушко?

Дар' я Іванівна. Ви, ви, ви один во всьом віновати.

Нюточка. У всіх, у всіх був граф, тільки ми такі нещасні.

Клавочка. І в пані маршалкової, і в городничихи, і в пані суддіної... (Плаче.) І в пані ка... ка... ка... значейші. Тільки ми такі неща... ща... ща...

Дзюба (береться за голову). Але що ж я міг подіяти з тим графом, якщо він навіть не схотів мене й бачити! Навіть і не пустив до себе.

Д а р' я І в а н і в н а. Не пустив! Через те, що ви старе опудало, фуяра, роззява, тюхтій.

Дзюба (вбік). Ну, що з такою бабою подієш, коли вона по-українському ще краще лається, ніж по-московському Двома мовами лається... Але що ж мені було робити, паніматко?

Дар'я Іванівна. О, тюхтію нещасний! Що йому було робити! Ба, а як ви про себе звеліли доповісти?

Дзюба. Доповісти...

Дар'я Іванівна. Ну, так. Доложить про себе як звеліли?

Дзюба. Доложить... Звичайно... (Мнеться.) Дар'я Іванівна (спліскує руками). Ну, так і єсть! Знову веліли сказати, що ви писар?

Дзюба мовчить.

Д а р' я І в а н і в н а. О, старе опудало! Писар! Носиться з тим писарством, як дурень із писаною торбою. Що я за нещасна женщина! (В ніс) Я— урождьонная Брадолє-сова, столбовая дворянка 15, із княжеського роду, а він тиче всім в ніс, що він якийсь-то цисар. (З презирством.) Писар! Писар! Усі путящі люди, все порядочніє люді давно получилі чин. Я знаю, ще за двадцять років при Румянцеві-Задунай-ськім 16 усі одібрали чин, а потім недавно, вже при імператорі Павлі 17,— і які чини. Хоч ви і якийсь там дурний, прости господи, писар, а по рескрипту ви могли одібрати тоді секунд-майора. Це ж великий чин... Секунд-майор... Я б була майорша — трохи не полковниця... А то — писар! Писар! Тьфу! І хоч би ж мовчав, фуяра ледаща, а то так і тиче всім у ніс, що він писар. А корисгі з того писарства, як наїдку з хрону. Тьфу!

Дзюба. От пеня пекуча, прости господи. (Голосно.) Писар, Дар'є Іванівно, це не абищо... Військовий писар — писар полку ніжинського. (Підіймає палець.) Це була велика посада. Полковий писар це велика персона. Він мав під своєю орудою всі справи (підіймає палець) військові, гражданські та навіть кримінальні на увесь полк цебто на цілу губернію. Це вам не секунд-майор, який тільки й знав, що свою гобвахту. Полковий писар це значна персона. Кандідатус омніум дігнітатум усіх достоїнств кандидат.

Дар'я Іванівна (протягом усієї промови Дзюби тільки хитає головою, промовляючи тихо). О... Ну ж... дивись., персона... Дурень... дурень гражданський... шпак безхвостий...

Дзюба (продовжує). А то секут-майор. Тьфу, хіба ж можна рівняти. Кожний дурень, батька якого, та й його самого шкварив батіжжям той скажений цар Павел, ось тобі й секут-майор. Та ще й посадять на барабана та заплетуть косу, неначе в дяка, та ще й намажуть ту косу крейдою або борошном, та потім звелять маршировати, підіймаючи ноги, як гусак,— ось тобі й секут-майор. (Нюхає табаку з табакерки.)

Дар' я Іванівна (розлючена). Так ви ще й дратува тися! Насмехаться над сословієм дворянським! Да ви забилі

(в ніс), что я сама столбовая дворянка, урождьонная Брадо-лєсова, із рода князей Кирдяпиних. Та ось що я вам скажу. Зараз же одягайтесь у свій поганий фрак та їдьте знову до графа, та просіть його до нас на суботу —післязавтрього на чай. Чуєте, без цього й не вертайтесь.

Дзюба (в розпачі). Господи! Та він знов мене не пустить до себе.

Д а р' я І в а н і в н а. А, не пустить. Так ви знову хочете одкрутитися. Нюточко, принеси мій бювар та ті великі картки з золотими берегами, що я купила в Києві.

Нюточка біжить і вертається з бюваром.

Дай сюди. Ось. (Виймає велику візитну картку.) Кла-вочко, в тебе кращий почерк, сідай та пиши йому візитну картку.

Клавочка сідає й готується.

Пиши великими літерами: "Василій Петрович Дзюба..." Господи, і фамілія ж, прости господи, Дзюба. Дзюба. Один сором... Написала. Так, трохи нижче: "Секунд-майор", теж великими літерами.

Дзюба. Та що ви, паніматко! Я не хочу! Який я секут-

майор. Та ні за... }

Дар'я Іванівна. Що? Що таке? Він ще й буркотітиме. Написала? Далі, трохи нижче: "Муж урождьонной Брадо-лєсовой із рода князей Кирдяпиних".

Дзюба. Як урождьонної! Що таке? Муж урож... Тьфу! Та ні за що не поїду. Та що це за глум... Та чи ви в розумі, Дар'є Іванівно? Та мене ж лакеї засміють. Бодай би ще той секут-майор, а то муж... Та де це ви бачили... Тьфу...

Дар'я Іванівна. Написала? Що таке? Так ви ще плю-ватися Слух-айте, я не буду з вами довго балакати, але... (відбирає у причмеленого Дзюби табакерку) поки ви не поїдете до графа та не привезете путньої відповіді, не дістанете від мене ні щіпки вашої поганої табаки, ні чарки горілки. Так і знайте!

Дзюба. Та що ж це за тиранство таке. От бодай сто бісів тому графові... Та я краще...

Дар' я Іванівна. Дай сюди картку. (Бере картку й читає.) Так. То ось беріть цю картку, одягайтеся і зараз же рушайте Що? Що таке?

Дзюба. Що я за нещасна людина! Та це, мабуть, гірше, ніж справдешньому секут-майорові у того скаженого Павла.

Дар' я Іванівна. Що таке? Зараз же беріть картку.

Дзюба (бере). О, господи. Дайте хоч в останній раз понюхати.

Мокрий а (вбігає). Пані, панночка Леся вернулася з Веркієвки. Оце зараз приїхали. Умиваються з дороги в своїй кімнаті.

Д а р' я І в а н і в н а. А, приїхала? Ну, то скажи, щоб мерщій ішли сюди. А хто з нею приїхав? А що вона привезла, не бачила? Масла скільки привезла?

Нюточка. А меду привезла? А яблук?

Мокр и на. Привезла, панночко, цілісінький віз.

Нюточка. А яких? Оливок привезла? А путивок?

Д а р' я І в а н і в н а. Та цить-бо! То скажи, щоб ішла.

М о к р и н а. Та ось вони йдуть.

Леся входить, одягнена в вишивану сорочку й спідницю, волосся заплетене

в дві коси.

Леся. Добридень, тьотю. (Цілує її.) Добридень, дядечку. (Цілує його.) Добридень, Клавочко, Нюточко. (Цілується з дівчатами.)

Д а р' я Іванівна. Ну, що, як там у Веркієвці? Усе гаразд? Як жито? Пшениця добра?

Леся. Дуже добра, тьотю, давно такої не було.

Дар'я Іванівна. А як наші корови? Багато масла привезла?

Нюточка. А яблук, оливок привезла? Таких, що я люблю. А меду?

Дар'я Іванівна. Та цить-бо, Нюточко. Ба, а гроші. Бачила Стоюка? Що ж він, бере Гомовщину, чи ні? А гроші? Пилипа бачила? Одержала з нього гроші за степ?

Леся. Одержала, тьотю. Ось вісімсот карбованців. (Виймає з торбинки гроші й дає ДарЧ Іванівні.)

Д а р' я І в а н і в н а. Як вісімсот!.. А ще триста.

Леся. Триста він казав привезе сам на Покрову 18.

Дар'я Іванівна. От тобі й маєш. Та чому ж ти...

Нюточка. Мамочко, мамуню. Ви ж тепер неодмінно замовте мені сукню... Чуєте, ви обіцяли, коли достанете гроші з Пилипа за степ... Чуєте, шовкову, блакитненьку, як у Марусі маршалкової. Чуєте?

Клавочка. Ще чого. В тебе й так три нові сукні за цей рік. Як робити, так і мені, я теж хочу блакитненьку.

Нюточка. Ти? Тобі блакитненьку? З твоїм носом, як у рарога.

Клавочка. Що? Що таке? Ах, ти дрянь, кирпа погана! Д а р' я І в а н і в н а. Та цитьте-бо.

Дзюба між тим під час галасу підібрався до Дар'ї Іванівни і вже почав тягнути конфісковану табакерку.

Як вам не соромно? А вам чого? (Хапає Дзюбу за руку.) Ви ще не поїхали? Та що це за неподоба така. Ті сваряться, мов на базарі, а цей табакерку тягне. Геть усі! Сама знаю, кому що купити. Геть.

Дзюба. Та я тільки хотів... один тільки раз нюхнути. От причепа, прости господц.

Леся. Тьотю! Я теж хотіла вас попросити. Чи не можете ви мені дати з моїх грошей. Мені треба двісті карбованців.

Дар'я Іванівна. Ще новості! Як, двісті карбованців! Та що ви, з глузду з'їхали, чи що.

Леся (непохитно). Мені треба двісті карбованців. Ви повинні дати мені з моїх грошей.

Дар'я Іванівна (плеще руками по боках). Чи ви чуєте! З її грошей. Та навіщо тобі, скажи на милість, така сила грошей. Хіба ж ти не маєш у нас все, що тобі потрібно?

Леся. Те, що я маю, за те я працюю і в домі, і по господарству. А то мої гроші — прибуток з моєї батьківщини, над якою дядя опікуном.

Дзюба. Гм-гм...

Дар* я Іванівна (змішавшись). Так, це все добре, ніхто тобі не суперечить. Але де ж таки відразу таку силу грошей. Ну, навіщо, скажи, тобі ті гроші?

Леся. Мені... мені потрібно.

Д а р' я І в а н і в н а. Та навіщо тобі потрібно?

Леся (нетерпляче). Але це вже інша річ... Мало на що потрібно... Мені... сукню треба...

Нюточка (сміється). Сукню їй треба. Слухайте її більше. Багато вона тямить у тих сукнях. Я знаю, навіщо їй гроші. Вона хоче викупити в Носівці жениха своєї Мокри-ни. Я чула, як вони розмовляли про це з Мокриною. Він кріпак, та ще його цей рік здають у рекрути. Ось на що їй ці гроші — хлопів викупати.

Дар'я Іванівна (сплескує руками). Цього ще недоставало! Та як тобі не соромно... Та хіба це дворянське діло — хлопів викупати... Багачка яка знайшлася. Та це ж ганьба на весь наш рід. Ти хоч і не кн-яжеського роду, як мої дочки, але все ж таки дворянка. Мої дочки сукні зайвої не мають, а вона — хлопів викупати. Ганьба, неслава, хамство!

Леся. Годі, тьотю, доволі. Не хочете грошей дати — це ваше діло. Якби мені не було жалко дяді, я б не просила, а правила б мої гроші. Але хоч я й не княжеського роду, маю і я мій гонор і не хочу вводити в неславу, не ваше (з іронією) "княжеське", а дядине чесне ім'я, який через вас не може дати відчиту в своїм опікунстві. А тільки немає, тьотю, ганьби й неслави в тому, щоб дати волю та розв'язати світ живій людині. А ось живих, вільних людей у кріпацтві, в неволі держати та ще їхнім потом та сльозами безтурботне та розкішне життя улаштовувати — це, дійсно, ганьба й велика неправда...

Д а р' я І в а н і в н а. Та ви чуєте! Та ви чуєте, що вона каже! Та ти ж нас усіх загубиш такими словами. Бунтарка! Безбожниця! Гайдамака!

Цвіркун хутко входить з рундукових дверей і зараз же починає щебетати, цілуючи руки дамам.

Цвіркун. Де, хто гайдамака? Добридень, Дар'є Іванівно! Як ся маєте, Василю Петровичу? Це ви, мабуть, гайдамака. Ну як, пане Дзюбо? Як ся дзюбаєте? Медок та горілочку дзюбаєте? Дзюбніть лишень тютюнцю, добра табачка.

Дзюба з радістю набиває обидві ніздрі.

А ви, Нюточко, все цукерки дзюбаєте? Добридень, Клавочко, маю до вас цікаву річ. А ба, панно Лесе. Добридень, добридень, нарешті ви повернулися. Тут без вас у нас, у Ніжині, пішли такі чудеса, що й не присниться натщесерце. Маю найостанніші новини про графа.

Дар* я Іванівна (чоловікові). А ви ще тут? Зараз же рушайте!

Дзюба. Зараз... я зараз... Ще тільки раз нюхну, на прощання... (Зі смаком набиває ніздрі й виходить.)

Д а р' я Іванівна. Кажіть, кажіть мерщій, так він ще не поїхав?

Нюточка. Про графа, та ну ж бо, кажіть мерщій.

Клавочка. Він іще тут? Та кажіть-бо, що таке?

Цвіркун. А, цікаво, цікаво? Ну, то слухайте ж. По-перше, граф програв учора в пана Болдаковського тисячу червінців в дябелка. По-друге, чарівна пані Францишка вкінець його закрутила: цими днями він купив їй діамантове намисто, за десять тисяч червінців... І третє, граф продає свою носівську маєтність. Четверте...

Леся. Та який граф? Про що ви розказуєте?

Дар'я Іванівна (з презирством). Не до тебе річ. Хіба ти що тямиш у благородних розмовах.

Цвіркун (до Лесі). А й справді! Ви ж якраз виїздили й нічогісінько, виходить, не знаєте. (Сплескує руками.) Так слухайте ж, Лесечко, тут у нас, у Ніжині, об'явився граф молодий, вродливий, що розхвилював усіх ніжинських панянок: він, бачите, шукає якогось нечуваного марципана й заприсягнув, що одружиться з дівчиною, яка спече йому найкраще солодке печиво.

Леся (зворушена, тихо). Та невже ж це він...

Цвіркун. Ба, ще новина,,виявляється, що граф несподівано закохався в якусь нікому не відому дівчину, яку він десь випадком зустрів. Хто вона — ніхто не знає, тільки відомо, що вона п'є чай без цукру. їй-богу, я не вигадую... Так ось, граф шукає її по всьому Ніжину й обіцяв тисячу червінців тому, хто її знайде.

Дар'я Іванівна і дочки. Що таке? Яка панянка?.. Чому без цукру?

Леся (зворушено). Так ось хто цей граф. Яка химерна пригода...

Ц в і р к у н. І що ж би ви думали! Усі ніжинські баришні стали пити чай та каву без цукру. Ні одна не вживає більше цукру.

Дар' я Іванівна (сплескує руками). От бачиш, Ню-точко, а ти напихуєш по чотири грудки в чашку, та ще й із варенням! Та ще й цукерки цілий день жуєш. Давай зараз. (Відбирає від Нюточки торбинку з цукерками.)

Нюточка. Ай, мамо. Дайте хоч одну на прощання.

Дар'я Іванівна. Годі, годі... Не вмреш без цукерок.

Клав оч к а (сміється). Так, так, дайте їй папину табакерку, нехай нюхає. А я... я... і так не люблю солодкого, ні. Я завжди казала мамі, щоб мені наливала без цукру.

Нюточка. Ти? Та ти й так ходячи трощиш. Раріг.

Дар' я Іванівна. Цитьте-бо. З сьогоднішнього дня питимете всі без цукру. (Поважно в ніс.) А проте, ця мода мені здавна звісна. В висшем свєтє в Москве, у князя Кирдя-пина, все п'ють без страху... да...

Цвіркун. Стривайте! Так, здається ж, ваша Леся п'є без цукру. Ну, так, запевне. Лесечко, чуєте?

Нюточка (сміється). От вигадали. А Мокрина й зовсім не п'є чаю, так, виходить, це в неї закохався граф.

Клавочка. А й справді. (Сміється.) Чуєте, мамо? Може, й справді граф закохався в нашу Лесю. (Сміється.)

Нюточка. Викапана графиня. Розкажи ж бо, Лесечко, як це ти принадила графа.

Д а р' я Іванівна. Та цитьте-бо. (До Лесі суворо.) А ти щоб зараз же покинула мені ці панські моди. Панянка яка виявилась. Не смій мені пити без цукру.

Цвіркун регоче.

А ти чего, батюшка, зуби скаліш... Молод єще надо мной смеяться.

Ц в і р к у н. Та чого це ви, Дар'є Іванівно? Хіба ж я з вас. Ось послухайте лишень, яку я написав шпигачку, сіреч епіграму на того графа. (Виймає аркуш паперу й читає.)

Граф Бжостовський сам не знає,

Чого йому треба: То гіркого він шукає,

То мигдалів з неба. І не знають наші панни,

Що їм і робити,— Чи вчиняти марципани, Чи гіркої пити.

Усі обурені.

Нюточка. Які глупості! Як вам не соромно? Клавочка. Та як ви смієте таке казна-що про нас писати!

Д а р' я Іванівна. Молод ще, батюшка, старших висміювати. Ти ще молокосос — шмаркач, а граф — вельможа. Дивись, як би тобі взагалі за твої вірші не показали, де козам роги правлять. (До Лесі, що сміється.) А ти чого регочеш, гайдамачко? (Підводиться.) Ходім, покажи, що ти там привезла. Ходім, Нюточко, подивимось, які там яблука.

Дар* я Іванівна, Леся й Н ю т о ч к а виходять.

Клавочка (лишившись із Цвіркуном, регоче). А що, доцвірінькався? Дістали мокрого рядна на голову. Так вам і треба — не смійтеся із старших.

Цвіркун (отямившись, роздратований). А коли так, то прощавайте. А я хотів розказати вам щось дуже цікаве, а тепер годі. (Береться за шапку і йде до дверей.)

Клавочка (зацікавлена, хапає його за руки). Стійте. Стійте, куди ж ви? І пожартувати не можна... Яке комизливе цвіркуня. Та ну ж бо, не закопилюйте губи. Що таке?

Цвіркун і Клавочка являють собою контрастну пару — вона величава, властелива, висока, він же жвавий, маленький, задьорний, як горобчик.

Цвіркун. А що мені за це буде?

Клавочка. Та вже там побачимо. Ну...

Цвіркун .Ну, то слухайте. Ви знаєте мого приятеля — Крякву. Проте, зараз він не приятель, бо ми з ним посварилися. Так ось оця судова лушпайка, це сіпацьке кодло має дістати сьогодні в одної древньої бабусі з Магерок рецепта того дивного марципана, що його шукає граф і

що зветься "дівочий поцілунок". Проте, дістати від бабусі цей "дівочий поцілунок" дуже трудно, бо бабуся від усіх вимагає, щоб пити з нею різні спотикачі та інші дивні настоянки, та ще на придачу горілку "запридух" на дванадцяти травах. Настоянки ще якось можна витримати, але цей "запридух" — немислимо. Багато вже хто пробував, та всі попадали під стіл. І ось це сіпацьке кодло — Кряква — пообіцяв пані суддіній, у якої шість дочок, дістати сьогодні цього славетного рецепта. Як він це зробить, я не знаю,— хіба затуркає бабусі голову своїм Горацієм,— але він закоханий у четверту або п'яту суддівну, і я думаю, що таки запевне дістане.

Клавочка. Цвіркунчику, любий мій, коханий, дістаньте мені цього рецепта.

Цвіркун. Та як же я дістану? Та й яка мені з того користь? Щоб ви вийшли за того графа та забули про мене й думати...

Клавочка. Та ну ж бо, Цвіркунчику, я вас тоді ще більш любитиму. Просіть чого хочете. Хочете, я вам сорочку вишию.

Нюточка підслухує з рундукових дверей.

Цвіркун (сміється). Яка ви розумна. Сорочку. Ні, вже коли на те пішло, то так: один дівочий поцілунок зараз — це перше. Потім, коли принесу рецепта,— три дівочих поцілунки в завдаток і, нарешті, за те, що оддам вам рецепта — стільки поцілунків, скільки я схочу.... Чи ввечері у вашому садку, чи за островом у графському садку, там, де будують Безбородькову гімназію 19.

Клавочка. Бач, яке ласе цвіркуненя. Нехай же попереду граф Безбородько збудує ту гімназію, тоді...

Цвіркун. Добре, але тоді й рецепта дістанете.

Клавочка. Ну, добре, згода. От погане цвіркунча, що з ним робити. Ну, то біжіть же мерщій. Нате вам. (Цілує його.) Рушайте.мерщій. У, цвіркунча ненаситне. (Сама цілує його ще й ще.)

Цвіркун (у захваті). Зараз. Украду в Крякви рецепта і зараз же до тебе, моє серденько, моя ясочка.

Цілуються, потім Цвіркун вибігає. Пауза.

Увіходить Леся з глечиком в руках і починає поливати квіти на вікнах та

жардиньєрках.

Леся. Зовсім позасихали мої квіти, ніхто вас, мабуть, і не поливав, як мене не було. Тільки пеларгонії ще краще порозсталися, а ось китайська троянда щось змарніла... (Зупиняється, опанована думками.) Невже ж це насправді був той самий знаменитий граф, що так розхвилював усіх ніжинських панянок? Здається, я злякалась тоді., коли цей гусар потягнув мене за руку... Але він... він... нічого не зробив мені негарного... навпаки... розмовляв до мене так шанобливо... чемно. Невже ж він справді такий поганий, як каже цей кумедний Цвіркун... А, то чого це я справді. От мені великий клопіт — є про що згадувати... (Зриває з квітів сухе листя.) Треба пересадити ці бегонії, бо вже їм тут тісно... Ну, здається, все. (Скінчила і йде до рампи і знову зупиняється.) Невже ж він справді мене шукає, коли всі кажуть про якусь невідому дівчину.. Значить, він не забув мене? (Стоїть хвилину задумана, потім хитає головою, нібито проганяє думки.) А, то, мабуть, йому й досі пече гіркий мигдаль, що я йому дала на прощання.

Обертається і йде до рундукових дверей, але назустріч їй увіходить М ок р и-н а, що, озираючись, наближається до Лесі.

Мокрина (озирається). Панночко, ви самі тут? Цілісінький ранок хочу з вами поговорити, та все хто-небудь перешкоджає — то пані, то панночки, а при них я не хочу... Ви ж моя ріднесенька панночко, люба та рідніша, ніж рідна сестра...

Леся. Ох, не можу я тебе порадувати, моя Мокрино... Хоч і привезла я гроші, але не дає мені тьотя двохсот карбованців, ще й глузує... Якби не було мені жалко дяді, давно б уже подала позов та справила б свої гроші. Пан Кряква давно мені радить це зробити, сам навіть і справу береться вивести в суді,— він же канцелярист судовий,— але не можу я цього зробити, Мокрино. Це б значило завдати дяді й болю, й сорому, а він і без того такий бідолашний. Хіба ж він винен, що тьотя його цілком забрала в руки, не дає йому навіть і дихати.

Мокрина. Ох, панночко, та не в тому зараз справа. Ви й це знаєте, яке тут лихо склалося. Не поможуть тепер і гроші, бо не одного вже Явтуха треба рятувати. Приїхав сам граф Бжостовський та продає майже всю Носівку. Сто або двісті дворів... Усю нашу рідню... продає... увесь Вербів... (Плаче.) І Мокіїв, і Стожків, і Кривих, і Котлярів, і Соломах — усіх продає. Дівчат майже зі всього села., та все геть на вивіз, кудись до Сибіру, якомусь страшенному панові із скрипкою... А цей пан, кажуть, таке страшидло, примушує дівчат співати навипередки зі скрипкою, а яка дівчина не встигне чи не дотягне, то б'ють її до смерті або роздягнуть та намажуть медом... А потім усіх дівчат пороздягає та примушує танцювати... і ось такому катові продав граф чи не всю Носівку. (Плаче.)

Леся (обурена). Господи... який сором... яке насильство. Так ось який цей славетний граф Бжостовський. І я могла хоч на хвилину зупинитись думкою на такому чоловікові... Боже, який сором...

Мокрина (витирає сльози). Та це, бачте, не сам граф. Граф, мабуть, нічого про це й не знає. Це все наробив його управитель — Пшеменський, катюга, злий, як біс... Багато через нього народу плаче в Носівці. Він і мого Явтуха звелів продати в солдати... Якби графові хто

про це розказав, він би, може, й заборонив продавати; він же увесь час був тут, у Ніжині. Наші панночки все його чекали до себе. Я вже думала вас попросити, щоб ви йому розказали про це насильство, але ж і вас, як на гріх, не було увесь час, а тепер вже й зробити нічого не можна. (Плаче.) Бо він, кажуть, сьогодні виїздить геть із Ніжина. Мені Оксана казала... вона там буває, й сама бачила — вже все геть поскладали до карети... Сьогодні або завтра неодмінно їде...

Хтось кличе: "Мокрино, Мокрино".

М о к р и н а. О, вже хтось кличе. (Витирає сльози.) Я було їх просила, так вони тільки глу... глузують...

Леся (схвильовано). Не плач, Мокрино. (Кладе їй руки на плече.) Може ще й виміркуємо що-небудь... Біжи ж,— знову кличуть. (Цілує її:) Не плач. Я подумаю, що б тут зробити, аби запобігти цьому лихові.

Мокрина. На вас одна надія, панночко... Зараз. (Вибігає.)

Леся (сама). Так ось що діється поза спиною цього графа, що шукає по всьому світі якихось иечуваних ласощів, неспробуваних утіх. Ганьба! Насильство, катування, продаж дівочого тіла. І подумати тільки, що я була недалеко від того, що соромно признатися. (Закриває лице руками.) Але ні... (Підіймає голову.) Ні; Не можна так казати. Не можна гудити чоловіка, не знаючи, які в його думки... Невже ж тільки тим і розколихана його душа, щоб шукати якихось... марципанів. Тут, мабуть, щось інше. (Розгнівавшись на себе:) А то мені що до того... Чи не думаєш ти справді, що тобою розколихана його душа? Так не діжде ж він цього. (Хоче йти, але раптом зупиняється.) А Мокрина? А носівські дівчата... сім,ї... Адже ж їх продадуть... у далекий Сибір... Як же... Як запобігти цьому лихові? Невже ж... (Ламає руки.) Невже ж іти до... Ні... ні... Назащо на світі. Але що ж... що ж робити? (Задумано.) Коли б він приїхав до нас, тоді, тоді, може б, я і... Адже ж він виїздить, виїздить зовсім із Ніжина.

Мокрина каже: сьогодні... Що ж тут робити... Як зробити, щоб він приїхав до "нас? (Стоїть задумана.)

Входить Дзюба, одягнений по-візитному: в тісному фраці та височенному галстуці. Побачивши Лесю, кидається до неї.

Д з ю б а. Це ти, Лесечко, серденько моє. Коли б ти знала, Лесечко, яке мене лихо спіткало. Розуму не приберу, що й робити... І перше було гірко, а тепер вже до живих печінок допекли. (Витирає очі червоною хусткою.)

Леся. Що то з вами, дядю? Що сталося?

Дзюба. Ох, таке сталося, що не знаю вже, як і вилізу... Зовсім немає життя з твоєю тіткою... Ну, гризе голову з ранку до вечора,— гризи, я ж нічого не кажу, лається і по-українському і по-московському,— лайся, нічого не кажу, розказує про своїх князів— Кирдяпиних,— розказуй, мовчу. Але ж дай хоч дихати. Одняла табакерку, звеліла одягти цього дураць-кого фрака — чистий шпак,— і не вертайся, поки не привезеш їй того проклятого графа. Чи немає в тебе понюхати, Лесеч-ко? Прямо аж очі не бачать.

Леся (сміється). Ні, немає, дядечку. Потерпіть трохи, я вам куплю.

Д з ю б а. Тільки ти й жалієш мене, моя голубко. Ти ж одна нашого руського роду, не то, що тії причепи. (Озирається.) Ну, як я привезу їй того гемонського графа... Та ще дивись, що вигадала... (Виймає з кишені картки.) Якусь бісову панкартку... Це ж ганьба на весь світ,, неслава... Написала, що секут-майор та ще муж урод... тьфу, уроджен-ної Брадолєсової. Тьфу! То був собі військовий писар, кандідатус омніум дігнітатум, а тепер, дивись-но,— муж урод... тьфу, урожден... тьфу! Та що ж це за глузування таке! Та з мене ж лакеї сміятимуться. (Схлипує.) Ну, як я привезу їй того графа? Я вже раз сунувся, так він навіть не схотів мене й бачити.

Леся (яку пройняла нова думка). Стривайте, дядечку. Що мені спало на думку. Не журіться, я вам допоможу. Я вас навчу так зробити, що граф вас не тільки прийме, але й буде дуже вам радий і зараз же до нас приїде.

Д з ю б а. Та невже? Як же це ти зробиш, Лесечко?

Леся (відібравши від нього картку). Не треба й цієї дурацькой панкартки, я вам дам такого талісмана, що відчинить перед вами усі двері, неначе б ви самі були який-небудь граф. Тільки слухайте: ви повинні нестемнісінько робити те, чого я вас навчу, і нікому, чуєте, нікому про це не розказувати, бо все пропаде. Чуєте?

Д з ю б а. Та їй-богу ж, побий мене біг, не скажу. Все зроблю, моя зіронько.

Леся. Ну, й добре. (Підбігає до вікон і кличе.) Мокрино! Мокрино! Слухай, Мокрино, біжи хутко до комори та принеси-мені зараз торбинку з гірким мигдалем, що я недавно купила... Тільки не з солодким, а з гірким... Мерщій. (Знову підходить до Дзюби.) А тепер... (Озирається.) Треба... треба яку-небудь... Ага, здається в мене є... (Виймає з кишені маленьку коробочку з картону.) Ось.

М о к р и н а (вбігає з торбинкою). Ось вам мигдаль, панночко.

Леся (бере торбинку). Спасибі. Іди. .

Мокрина виходить.

Так. (Дістає з торбинки одну мигдалину й куштує.) Так, гіркий. Так ось, слухайте. Я покладу цей мигдаль у цю коробочку, бачите. (Робить це.) Нате її вам, а тепер їдьте мерщій до графа і передайте йому цю коробочку. Як тільки він її побачить, зараз же сам до вас вийде... Дивіться тільки — не загубіть.

Дзюба (здивований). Як же це так? Та ти не жартуєш, Лесю? Що ж це за така чарівна мигдаля? (Бере коробочку.)

Леся. Ну, так, чарівна, та й годі. Уявіть собі, що це казка, а ви ж знаєте, що в казці не можна розпитуватись, чому та як, а треба точнісінько робити, що звеліла яка-небудь фея. Потім я вам усе з'ясую, а зараз ходіть мерщій, бо спізнитесь.

Дзюба. Зараз, зараз. (Ховає коробочку.) Так, значить, як приїхати, то зараз і передати йому цю мигдалю?

Леся. Зараз же й передайте. Ну, ходімо мерщій.

Дзюба. От чудасія! Мигдаля, та ще й гірка. Чудасія, та й годі.

Виходять обоє. Пауза.

Нюточказ яблуком в руці вбігає й, озирнувшись, ховається за канапу.

Н ю т о ч к а (з-за канапи, одкусивши зі смаком яблуко). Здається, ідуть сюди зі своїм Цвіркуном. Ну, постривай, ра-роже носатий, будеш сміятися з моєї кирпи... Я тебе... (Ховається.)

Клавочка й Цвіркун входять.

Клавочка. Ну, що? Ну, як? Невже дістали? Та кажіть-бо, капосне цвіркунча!

Цвіркун (виймає з кишені й радісно розмахує аркушиком паперу). Ага! Ось! Ось де він, знаменитий "дівочий поцілунок". Маєте. Ось.

Клавочка хоче взяти рецепт, але Цвіркун, піднявши руку, ухиляється. Вона бігає за ним по кімнаті.

Клавочка. Та ну ж бо, не дратуйтеся!.. Давайте!

Цвіркун. Еге, давайте, які ви розумні на голову. А умова? А дівочий поцілунок?

Клавочка. Так давайте ж попереду рецепта. Бач, яке ласе цвіркунча; зараз і цілуватися. (Пробує одняти рецепта.) А, так... так... (Нарешті заганяє його на канапу й після боротьби віднімає рецепт, а потім цілує.) Ах ти, вередливе цвіркуня... (Розпалена боротьбою, цілує його вже сама.) Ах ти, ненаситне цвіркуня. (Цілує.) А будеш? (Цілує.) Будеш? (Цілує.) Будеш дратуватися? (Цілує.)

Н ют очка (виглядає з-за канапи). Ну. Здорово. Нічого сказати. (Ховається.)

Цвіркун (зовсім задихнувся, притиснутий до спинки канапи). Ой... не можу... ой... Ну й палка ж дівчина.

Кл авочка (відпускає нарешті його й поправляє волосся). Фу, безсоромне цвіркуня. Тільки й знає, що цілуватися. (Розгортає й читає рецепт.) "П'ять жовтків... кардамону... мушкатного цвету... і особно по охоті помішати... розбити в піну п'ять білків, півтора стакана солодкої сметани, морелів, рому..." Ну! І зовсім неважко зробити. Ну, нічого робити, доведеться-таки один раз поцілувати, якщо обіцяла. (Бере Цвіркуна за вуха й цілує в губи.) А тепер розкажіть-бо. (Ховає рецепта в свою торбинку.) Як же ви його дістали? Невже ж таки справді украли у пана Крякви?

Цвіркун (не може ніяк відсапатися.) Ф-фу... аж голова обертом іде... Авжеж украв... і знаєте, ще як! Адже ж той гемонський Кряква таки перепив бабусю. Вичитав у якійсь стародавній книзі, що. як наварити з вином м'яти та випити зранку, то не вп'єшся того дня ніяким напитком. Так це сіпацьке кодло й зробило,— наварило м'яти та й пішло до бабусі. Та, проте, він хоч і перепив бабусю і дістав рецепта, але, як тільки доліз

додому, то так і бебехнувся об поміст і буде, мабуть, хропти до завтрього. А я витягнув із кишені рецепта та ще й підклав йому замість "дівочого поцілунку" рецепта проти бліх. Ха-ха-ха! Буде тепер знати, як сміятися з моїх віршів.

Клавочка (сміється). От тобі й має. Ах ти, капосне цвіркуня. Рецепта проти бліх! Ну, й безсоромне ж цвіркуня! (Знов торсає і цілує його.)

Мокрина вбігає. Клавочка відсовується від Цвіркуна.

Мокрина. Панночко*! Ходіть мерщій, пані вас кличуть, кравчиха прийшла сукню приміряти.

Клавочка (схоплюється). Модистка... Та невже ж. (Вибігає, забувши на столі свою торбинку.)

Цвіркун. Клавочко! Стійте! (Біжить за нею.)

Мокрина. А де ж Нюточка? (Вибігає.)

Нюточка (вилізає з-за канапи з новим яблуком). Чи ви бачили? Так ось, значить, як цілуються... Ну. А я й поняття не мала... От дура... (їсть яблуко.) Так, а рецепт... (Виймає аркушик із Клавоччиної торбинки.) Ось де він. От так удача. Він, він самісінький. (Читає рецепт.)

Мокрина (вбігає і бачить це). Панночко! Ви тут? А я вас шукаю по всьому дому. Ходіть мерщій, кравчиха прийшла. Пані гніваються...

Нюточка (ховає рецепта в свою кишеню й зачиняє Клавоччину торбинку). Зараз. Іду. (Вибігає.)

Леся (входить з тазом із ягодами). Ти тут, Мокрино? На ці венгерки, я вже їх перебрала. Та наготов на рундуку жаровню, я там варитиму.

Мокрина (бере від неї таз). Зараз, панночко. (Виходить в рундукові двері.)

З тих же дверей, ледве не перекинувши Мокрини, вбігає переляканий та ще не зовсім тверезий Кряква. Мокре волосся прилипло до лоба.

Кряква. Рятуйте! Пробі! Грабіж серед білого дня! Я на його позов подам! В кайдани такого поганця!

Леся. Що таке? Що з вами, Маркеле Амосовичу?

Кряква. Це ви, Олександро Григорівно. Ради бога, чи не бачили того гемонського Цвіркуна? Гаспидського цього пройдисвіта? О, дражливе кодло поетів, генус іррітабіле, як каже поет Горацій! —О, стрекочущу кузнецу, по злакам ползущу, як каже поет Тредіяковський ^ ! О, Цвіркуне, проклятий.

Леся (сміється). Та заспокойтеся — знайдете вашого Цвіркуна, він сьогодні прибігав до нас аж двічі та все про щось шептався з нашою Клавочкою... Зараз тільки пішов.

Кряква (рве на собі волосся). Так і єсть. Пропав, погиб, як цар Пріам 21, як собака на базарі. Що ж тепер робити, що? Як я тепер дамся у вічі панові судді? Та він мене з посади прожене.

Леся. Та що таке? Що скоїлося з вами?

Кряква. Таке скоїлося, що й сказати не можна. Я ледве-ледве на превелику силу роздобув для пані суддіної в одної благочестивої бабусі рецепта марципана, а цей гаспидський Цвіркун тайно похитив його в мене та ще й підклав замість рецепта — тьфу, казна-що — іншому бумажку. Я поніс її до пані суддіної, але це рецепт проти бліх.

Леся сміється.

О, проклятий віршомаз! О, кузнець стрекочущий! Попадись ти тільки мені на очі.

Л е с я. Та як це ви так помилилися, Маркеле Амосовичу? Хіба ж можна панянкам — і... рецепта проти бліх.

К р я к в а. Та не дратуйте хоч ви, Олександро Григорівно. Пані суддіна страшенно розгнівалася й хотіла зараз же казати судді, щоб він прогнав мене з канцеляристів, але я вже навколішках упрохав її, щоб почекала хоч до завтрього. Звеліла й не приходити без рецепта. Ну, де ж я тепер його знайду? Допоможіть хоч ви, Лесе Григорівно. Прямо, як каже поет Горацій (виймає хустку й схлипує), хоч... хоч... із мосту та в воду.

Леся. Та ну бо, годі, не журіться, Маркеле Амосовичу. ("Кладе йому руку на плече.) Не сумуйте, я вам допоможу.

Цей рецепт, мабуть, у Клавочки. Я подбаю про те, щоб його

вам повернути. v

Кряква (зраділий). Олександро Григорівно! Лесечко!

Леся. Стійте, але й ви повинні мені явити одну послугу.

Кряква. Все! Все, що тільки хочете! Тільки поверніть мені того рецепта.

Леся. Справа ось у чому. Скажіть мені, чи правда, що граф Бжостовський продає своїх носівських селян на вивіз? У якому становищі тепер ця справа?

Кряква (здивований). А так, продає... Власне не він сам, а його управитель Пшеменський. Уступний запис уже готовий ще вчора, але ще не сконфірмований; лежить поки у секретаря.

Леся (бере його за руки). Ну так ось, слухайте. Я вам сьогодні ж украду в Клавочки рецепта, тільки принесіть мені завтра цю... як її... купчу на дві-три години... Тільки, на дві-три години.

Кряква. Та що це ви, Олександро Григорівно... (Хреститься.) Хай бог милує. Та ви знаєте, що за такі вчинки... Леся. Ну, як хочете... Діло ваше.

Кряква. Та змилуйтеся, Олександро Григорівно. Просіть чого хочете, тільки не цього.

Леся. Чого? Може, рецепта проти бліх? Ні, мені цього не треба, несіть вашій пані суддіній.

Кряква (рве волосся). От лихо мені тяжке. Попав, як каже поет Горацій, з дощу та під ринву... (Тре чоло.) Ну, гаразд, один біс пропадати, чи так, чи інак. Завтра субота... так... Ага-а, в понеділок Спаса 22, тобто виходить, три дні суд буде зачинений. Ну, добре, як-небудь попробую... Дивіться, Лесю, якщо скоїться...

Леся, Та ви ж бачите, як добре виходить, тільки на суботу після обіду. А я вам сьогодні ж дістану.

Кряква. Ну, згода. То я зараз піду ще дізнаюсь.

Леся. Ходіть мерщій. Та зробіть як-небудь, щоб не забрали, часом, цю купчу.

Кряква. Ні, завтра ж субота — присутствія не буде. А навіщо ж вам та купча?

Леся. Ідіть, ідіть потім все розкажу...

Кряква. Ну, то я піду. Ну, попадись мені тільки, гаспидський віршомазе, кузнецю стрекочущий. (Виходить,)

Леся (кличе у вікно). Мокрино, Мокрино! Іди мерщій сюди. Мокрино, де панночки?

М о к р и н а увіходить у рундукові двері.

Мокрина, Поїхали з панею до крамниць. Леся. Поїхали до крамниць? От добре. Слухай, Мокрино. Треба зараз же, доки вони не повернулися, знайти у

Клавочки рецепта, розумієш, таку бумажку, папірець... Це дуже важливо, щоб допомогти твоїм носівцям, розумієш. За цього рецепта граф нам усе зробить. Не знаєш, де б його пошукати?

Мокрина (жваво). Так я ж знаю! Такий маленький синій папірець. Він не в Клавочки, а в Нюточки, я сама бачила, як Нюточка витягла його з Клавоччиної торбинки, от із цієї. (Показує на стіл.) Я зараз подивлюся. (Вибігає.)

Леся. Який химерний день... Скільки суєти... клопоту... хвилювання... скільки різних бажань та інтересів сплелося навколо цього графа... І чому ж мені довелося попасти в саму середину цього крутежа? І що ж примушує мене встрявати в цю плутанину? Доля?.. Так, може, й доля, але не моя. То, мабуть, гірка доля носівських людей... І що ж... що скажу я цьому... графові... Не знаю... сама не знаю... Може, й не зумію нічого промовити... може, втечу, як тільки його побачу... І чому ж, чому ж я не можу знайти в моєму серці гніву на цього чоловіка... Невже ж я така безсумлінна. (Стоїть, опанована думками, й не чує, як убігла Мокрина.)

Мокрина. Панночко! Є! Знайшла! Осьдечки.

Леся (стрепенувшись). А? Що? Про віщо ти кажеш?

Мокрина. Та що це ви, панночко. Та про цього пер-цепта... чи як його. Ось де він, знайшла його в Нюточчиній сукні... (Протягла їй аркушик.)

Леся (тре чоло). А так, так, от і добре... Щось мені неначе в голові... (Отямившись.) Так, ну, так що ж... Ага... (Бере рецепта й читає.) Він: Він самий. Ну, тепер давай мерщій синього паперу й каламаря — зараз же спишу їм дві копії.

Мокрина подає каламар, перо й папір. Леся сідає біля столу й пише.

Так ось де цей славетний рецепт,.. (Пише.) Кубок солодкого молока... масла... найчистішого канарського сахару... п'ять жовтків бить добре в чашці ложкою... як на бешкокти... коринки... мушкаткого вдєту... цитрини... морелевого варення... кубеби три... а чого три, не можна розібрати... зе.., зо... мабуть, золотники. Так, три золотники... все стовкти й особ... особливо. (Пише до кінця мовчки.) Так. Здається, готові. Я б могла зовсім одібрати цього рецепта, але, щоб нікого не зобідити, нехай буде кожній по копії, а бабусин рецепт нехай дістанеться суддівні, може, й справді допоможе їй принадити того графа. Так ось цю копію покладемо до Клавоччиної торбинки. (Робить це.) А цю — на, мерщій поклади Нюточці туди, звідкіля брала. (Оддає Мокрині.) Хутко, бо, мабуть, зараз повернуться. А я піду на рундук варити варення. Мокрина. Зараз. (Вибігає.)

Леся виходить в рундукові двері. Пауза.

Входять Дар'я Іванівна й обидві дочки, тільки що вернувшись із міста. Усі три втомились і кидаються на канапу та стільці й починають розглядати свої покупки.

Дар'я Іванівна (розгортає пакета.) А все ж таки мені більш до вподоби та перша, що ми бачили в Кадигро-бова,— голубенька з полосками. (В ніс.) Княгиня Кирдя-пина всегда носила в полоску.

Клавочка (кидається до своєї торбинки). Ось де вона. А я шукаю. (Відкриває й дивиться, чи є рецепт.)

Нюточка відвертається, замішавшись. Клавочка. Слава богу!

Д а р' я Іванівна. А що ж Василь Петрович? Невже ж іще не вернувся? (Кричить.) Мокрино! Мокрино!

Вбігає Дзюба, схвильований і тріумфуючий.

Дзюба. Дар'є Іванівно! Де Дар'я Іва...

Д а р' я І в а н і в н а. Та чи ви з глузду з'їхали? Чого ви кричите на всю хату?

Дзюба. Еге, з глузду! Ні, сударинь, Дар'я Іванівна, годі! Тепер я знаю, як справжні пани поважають військових писарів. Го-го! Це вам не княгиня Кирдяпина. Годі!

Дар'я Іванівна (сплеснувши руками). Та ви справді з глузду з'їхали. Що ви верзете? Були у графа?

Дзюба. Не тільки був, але й пив із ним каву і шампанське вино. І сидів з ним, як два брати: отут я, отут граф.

Загальне дивування.

Та ще як. (Набираючись натхнення.) Коли я прийшов до графської квартири, він вже зовсім зібрався виїздити. Вже й чемодани було

покладено на коляску. Я вже не знав, що й робити, але як тільки я звелів про себе доложити та передав йому цю миг... е-кхм... чи то пак... гм... як тільки я сказав про себе, так граф зараз же сам вистрибнув в передню та вхопив мене за руки — я аж перелякався — та потягнув до себе, мов рідного батька.

Весь час загальне дивування й виклики.

Посадив на канапу, мов архієрея, та почав про все чисто розпитувати, які в мене дочки та які...

Клавочка. Та невже ж!.. То що ж ви, ви що казали?

Нюточка. Та невже ж! От цікаво! Та кажіть-бо.

Дзюба. Та зараз звелів подати кави та того шампанського. Та ще й як. Дивіться, як я попросив у його понюхати...

Клавочка. Та про нас, про нас що казали?

Нюточка. Що він про нас питав? Що ви йому казали?

Д а р* я І в а н і в н а. Та геть із вашим нюханням. Що він казав про мене?

Дзюба. Коли будете перечиплювати, я перестану розказувати. Так ось, коли я попросив у нього понюхати, так він...

Жінки. О, господи. Знов із тим нюханням.

Дзюба. Так він подарував мені свою табакерку. Дивіться. (Виймає з кишені й показує.) Золота. Щирого золота. Ось.

Д а р'я Іванівна. Та ну... Справді золота. Покажіть.

Дзюба (ховає табакерку за спину). Е, ні, більше не обдурите, Дар'є Іванівно. Годі. Так ось... Бачили тепер, як справжні пани шанують (показує на себе) військового писаря Ніжинського полку, Це вам не секут-майор. (Нюхає зі смаком із нової табакерки.) Це персона, яку й графи шанують.

Загальне хвилювання.

Дар'я Іванівна. Яж казала, я казала, що як тільки він узнає, хто я така...

Нюточка. Ну, а до нас, до нас... Клавочка. Він приїде?

Дар'я Іванівна. Еге, справді. До нас він приїде?

Дзюба. До нас? Та як же не приїде, коли через нас і від'їзд відклав. Зараз же їде. Хотів зо мною їхати, та вже я побіг уперед, щоб вас попередити.

Жінки схоплюються в перелякові.

Нюточка. Ой, лишечко! А ми ж зовсім не прибрані! Клавочка. Ой, боже ж мій! А я й не завивалась сьогодні!

Д а р'я Іванівна. Так чого ж ви одразу не кажете, чортове опудало... Ой, лишечко, що ж тепер робити... Біжіть зараз одягатися.. Мокрино! Мокрино!

Усі три вибігають перелякані.

Дзюба (задоволений). Хе-хе-хе, побігли, неначе миші. А все ж таки цікаво, що це за чарівний мигдаль. Я гадаю, що це яка-небудь прикмета, по якій великі пани узнають один одного: наприклад, князь графа, або граф — військового писаря, як я... Гм... гм... Еге, цікаво, цікаво. Треба розпитати Лесю. (Виходить.)

З дверей ліворуч вбігає й, стрілою проноситься Мокрина з криком: "Грахв приїхав! Грахв!" Коротка пауза.

В одну і ту ж хвилину з рундукових дверей увіходить Леся, маючи в руках таз із гарячим варенням, а з дверей ліворуч граф Бжостовський. Видко, як пара підіймається з тазу.

Леся (не бачачи графа, кличе). Мокрино! Мокрино! Іди мерщій сюди, у мене бджола в волоссі. (Побачивши графа.) Ах! (Зупиняється, замішавшись і розчервонівшись.)

Бжостовський (миттю наближається до неї). Нарешті... нарешті я знайшов вас, моя мила дівчино, люба дівчино України, що снилася мені так давно, мов краща казка моєї молодості... Скажіть же, що ви самі бажали цього, моя чарівнице, феє гіркого мигдалю.

Леся. Ради бога. Дістаньте мерщій у мене з волосся... У мене в волосся вплуталася бджола. Мерщій, бо вона б'ється. Я сама не можу. Тут, біля правого вуха.

Бжостовський. О, щаслива бджілко. (Прихилившись, шукає в її волоссі бджолу.) Ага... ось... ось де вона, шельмучка. (Виймає з волосся й випускає бджолу.) Полетіла. Але що за чарівна принада це золоте павутиння. (Не втерпівши, цілує її біля вуха, там, $е була бджола.)

Леся (розгнівана). А, так ось які звичаї у графів... Ви користуєтесь тим, що в мене зайняті руки. Так ось же вам, нате. Держіть. (Вона дає йому в руки таз, він, причмелений, бере, а сама утікає, сміючись, в рундукові двері.)

В ту ж хвилину з правого боку увіходить причепурена Д а р 'я Іванівна й поспішає назустріч графові.

Д а р'я Іванівна. Боже мій! Ваше сіятельство, ясновельможний граф, какая честь...

Граф (у розпачі). Ради бога, заберіть мерщій, бо воно пече!..

Завіса.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

ФЕЯ ГІРКОЇ ПРАВДИ

На другий день. Та сама зал.а.

Посередині зали влаштовано стола для чаю, якого зараз остаточно ладнають під керівництвом Д а р 'ї Іванівни, що вичепурена в єдвабну сукню і чепчик, дає останні розпорядження дівчині (не Мокрині).

Д а р'я Іванівна. Так. Посунь ту вазу з грушами трохи до середини... ще... годі. А ту другу, з варенням, сюди... Тарілочки на цей бік... та не сюди, вправо. А де ж кубочки? Станов їх біля кожної чарки... Біжи, скажи Лесі, щоб насипала ще варення... Стій... куди ж ти біжиш? Візьми у неї вазу...'

морелевого... Та скажи, щоб нарвала квітів... А де Мокрина? Та подивись, чи готові панночки. Скажи, щоб не барилися. А де пан?

Дівчина вибігає.

Клавочка (висовується з дверей праворуч). Мокрино! Мокрино! Ну що ж моя крохмальна спідниця?

Мокрина (біжить з середніх дверей з білою спідницею й залізком). Зараз несу. (Подає Клавочці.) >

Нюточка (висовується зліва з дверей). Мокрино! Іди мерщій сюди. Приший мені оборку.

Мокрина (біжить до Нюточки). Зараз. (Ховається за дверима з Нюточкою.)

Д а р'я Іванівна (кричить). Та чи скоро ви вже вийдете? Час!

К л а в о ч к а (знову висувається з дверей). Мокрино! Мокрино!

Дівчина приносить вази з квітами й варенням.

Клавочка. Мокрино! Та де ж вона? Та покличте ж хоч ви її, мамо.

Мокрина (вибігає зліва). Зараз.

К л а в о ч к а. Де ти пропала? Іди затягни мені шнурівку. Мерщій.

Мокрина біжить до неї.

Нюточка (висувається зліва). Мокрино! Іди приший мені поворозку до туфлі, мерщій. Одірвалась.

Мокрина вертається.

Клавочка. Не смій! Іди сюди! Дрянь!

Мокрина крутиться, не знає, куди бігти.

Нюточка. Ти й так цілий день її держиш. Раріг носатий!

Клавочка. Дура кирпата! Дрянь!

Д а р'я Іванівна. Та чи ви подуріли! Панночки, ба-ришні, а лаються, неначе перекупки. Та ще коли? Коли кожну хвилину може приїхати граф.

Нюточка. А чого вона перша лається.

Клавочка вискакує напівроздягнена^ з голими руками й плечима і,' вхопивши Мокрину за руку, тягне її до себе. Обидві ховаються за дверима1.

Нюточка. Раріг. (Ховається за дверима.)

Д а р'я Іванівна. От наказаніє, (Дівчині.) Та біжи скажи панові, щоб зараз же йшов сюди. Що він там воловодиться більше за всяку панночку.

4*

99

Дівчина вибігає. Нюточка виходить зліва, причепурена, й починає зараз же крутитися перед люстром.

Нюточка. Не високо пояс? Не пом'ялося ззаду?

Д а р'я І в а н і в н а (поправляє їй сукню). Все гаразд... Гарненька сукня. Дивись же, Нюточка, хапай, поки гаряче: граф учора так дивився на твої плечі, аж очей не зводив. Ти в мене здобна, мов булочка,— мужчини таких люблять. Як будеш сідати біля графа, то й повернись до нього плечем, " нехай дивиться, а то ще упусти що-небудь, хустку чи що, та й нахилися трохи, неначе хочеш підняти... так, щоб він і загрузнув очима в викоті, мов' муха в сметані, розумієш?

Нюточка. Та не учіть-бо, знаю сама.

Дар'я І в а н і в н а. А де .ж твій марципан? Клавочка не бачила?

Нюточка (сміється). Ні, я його так заховала, що й ви не найдете. А який смак, якби ви знали. Тільки щось дуже пече, не знаю, чи мені так здається. Я тільки одного не розумію, чого ж тоді спекла Клавочка і чому вона мовчить і не чіпляється до мене. Де її рецепt — просто розуму не при: беру.

Дар'я Іванівна. Цить! Клавочка йде.

Клавочка (входить теж причепурена і починає крутитися перед люстром). Я вже не знаю, чи не надіти мені косиночку на плечі,— чогось соромно, що такий великий викот...

Нюточка. Яка соромлива. Ти краще надінь косиночку на ніс, бо він ще більше.

Клавочка. А ти хоч і ще більш обголись, все одно даремнісінько: граф на тебе вчора навіть і не глянув.

Нюточка. Що таке? Та як у тебе хватило безстидства це сказати. Граф з мене очей не спускав.

Клавочка (сміється). З тебе?.. Ха-ха-ха! Та він навіть одвернувся од тебе.

Дар'я Іванівна. Та цитьте-бо. Чи ви подуріли?

Нюточка. Та як вона сміє. Раріг носатий.

Дзюба виходить з правого боку, одягнений у свій візитний фрак і височенний галстук. В руках він безупинно вертить золоту табакерку. Тримається пишно й велично. Нюточка і Клавочка кидаються обидві до нього.

К л а в оч к а. Кажіть, на кого вчора граф дивився? Нюточка. Так, на кого він більше дивився? Дзюба. На кого граф учора дивився? Клавочка і Нюточка (торсають його з обох боків). Так, на кого?

Дзюба (після паузи, поважно). На кого граф дивився? Ну розуміється, на мене. На кого ж йому більш дивитися.

Обидві дівчини вмить разом повертаються до нього спиною.

Клавочка. Ат, що з вами балакати.

Дзюба (нюхає поважно зі своєї табакерки). Та звісно, такій парсоні, як граф, не кожного дня трапляється побачити другу парсону, та ще в такій глушині, як Ніжин. О, справжній пан знає, що таке військовий писар. Чорт біса і з-під купи бачить. Це тобі не секут-майор.

Дар'я Іванівна. Ну, чи ви бачили. Парсона...

Дзюба (нюхає). Граф мені казав, що скоро вийде-указ про наші привілеї та вільності. А поки налийте мені, Дар'є Іванівно, чарку горілки.

Щось гм... кхм... у горлі — гм... (Поправляє галстука.) Помаранчової. (Підходить і сідає поважно на канапі.)

Д а р' я Іванівна. От ще нахаба, прости господи. (Проте підкоряється і, наливши чарку, підносить її Дзюбі.)

Дзюба (простягає руку до чарки). Що це ви налили? Я ж вам казав помаранчової. Та що вам — позакладало чи ви з глузду з'їхали?

Дар'я Іванівна (зовсім розгублена). Та що це за напасть така... Та що ж це далі буде?

Дзюба (суворо). Дар'є Іванівно...

Дар'я Іванівна (поспішно наливає й підносить другу чарку). От горе, прости господи...

Дзюба (бере чарку). Та що це ви тичете, неначе собаці. Не знаєте, що сказати треба... Частувати не вмієте. —

Дар'я Іванівна (уклоняється). Пийте здорові.

Дзюба. То-то ж бо. (П'є.) Добра горілка. Ми з графом таки випили учора того шампанського. Граф обіцяв мені подарувати дюжину. Це вам не княгиня Кирдяпина...

Д а р'я Іванівна (не стерпівши). Тьфу! Ходім, Ню-точко, бо тут справді з глузду зсунешся. От нахаба на мою голову.

Виходять разом з Ню точкою.

Дзюба (сміється, задоволений). Хе-хе-хе. Годі, суда-риня, це вам не княгиня Кирдяпина, врождена Брадолєсова. Увіходить Цвіркун, жвавий і веселий.

Цвіркун. Добридень, пова'ження, Клавдіе Василівно. Та яка ви сьогодні інтересна та гарнесенька. Аж очі вбираються. (Розлітається по своєму звичаю до Дзюби.) Пова-ження, шанування панові Дзюбі... Ну, як, пане Дзюбо, медок та горілочку дзюбаєте?

Дзюба (згорда простягає йому два пальці й відповідає сухо). Добридень, пане Цвіркун. Але дозвольте вам завважити, що пора б вам взятися до якої-небудь роботи. Не можна цілий вік бомки стріляти та писати якісь там вірші на шановних людей, наприклад, на мого приятеля графа Бжостовського. Раджу вам поміркувати про ваше поводження, не все ж жевжиком бути. (Встає й виходить.)

Цвіркун (стоїть причмелений, роззявивши рота). Ось тобі й маєщ...

Клавочка (сміється). Ага, попалися. Так вам і треба. Чисто, що жевжик, причепа.

Ц в і р-'к у н (біжить до неї). Та и£о тут у вас діється? Яка ж це муха залізла в ніс панові Дзюбі, чи, може, з табаком попала? (Стрепенувшись.) А, то мені байдужєчки, тільки б на теб.е милуватися, моя кохана, моя люба королівно. Ну, хоч один поцілунок, тільки один.

Клавочка (відштовхує його, але не дуже суворо). Ні-ні-ні. Знов за своє... Ах, жевженя ненаситне. Перше... я з мужчинами не цілуюсь, удруге, не забувайте, що я трохи не графиня, а третє, зараз не можна, бо помнете нову сукню.

Цвіркун. Та що таке? Кого ви справді чекаєте?

Клавочка. Кого ж, як не графа. Він у нас учора був і так до мене залицявся, що я вже не знала, куди й діватися, а як ще він покуштує сьогодні цього славетного марципана, то вже напевне я буду графинею. А ця дура, Нютка, теж спекла якусь перепічку — уявляю.

Цвіркун. Так навіщо ж я дістав цього рецепта! От дістав на свою голову, дурень. (Сідає і хнюпиться.)

Клавочка. Ну, годі. Не журіться, мій горобчику, я ж вас кохатиму, коли буду графинею, мого горобчика.

Нахиляється до нього й ворушить його волосся; він користується цим і несподівано цілує її губи.

Ах, пакосне горабеня. Так ось же тобі за це. (Цілує його кілька разів і потім вибігає в рундукові двері.)

Цвіркун— схоплюється й .вибігає за нею. Леся входить в звичайному своєму українському вбранні й, дійшовши до середини сцени, зупиняється, віддавшись своїм думкам.

Леся. А може, це й краще, що я не сказала йому вчора нічого: у мене ж не було ніяких доказів; і я б тільки пошкодила ділу. Але який сором. Добре, що ніхто не бачив. Я почервоніла уся й не знаю вже, як добігла до своєї кімнати... (Мовчить.) Але гірш за все, що я знов не можу примусити себе взяти ненависть до цього. Невж'е ж я така безсоромна? Ні, ні, все ж таки мені здається, що він і вчора не хотів мене зневажити: він поцілував мене так ніжно, так шановливо. (Притуляє руки до щоки.) Невже ж він справді... (Закриває лице руками.) Ні, ні, безумство., (Проводить рукою по чолу.) Б.езумство... (Іде.)

Входить Мокрина з зав'язаною в серветку тарілкою в руках. Ози-. рається й підходить до Лесі.

Мокрина. Панночко!

Леся (стрепенувшись). Ах, хто тут! Це ти, Мокрино... Я й не чула, як ти ввійшла... аж серце чогось забилось. Ну, Мокрино, потерпи ще трохи: сьогодні вже напевне розкажу графові про твоїх ноеівців... будь-що-буде, а цього діла я так не кину.

Мокрина. Спасибі, спасибі вам, моє серденько. Дай вам, боже, щастя, на вас вся надія. (Уклоняється.) Ось — не погордуйте, Лесю, це моя мама спекли вам— булочки за те, що ви так про нас піклуєтесь... Добрі булочки, з самої чистої нової пшениченьки, та ще й із повидлом. Споживайте здорові, дай вам, боже, на усе, на усе добре.

Леся (цілує її). Спасибі* Мокрино, спасибі. Однеси їх у мою кімнату.

Мокрина виходить. Кряква входить в ту ж хвилину.

К р й к в а. Добридень, Олександро Григорівно. Дозвольте ж щиро вам подякувати... (цілує її руки) за цього рецепта. Ще вчора віддав його пані суддіній. Тепер уже скажу вам прямо, як каже писаніє, "сетованіє моє в лікованіе обратіх". Пан суддя ще раніше згодився, а тепер і пані суддіна ніче-соже вопреки глаголет. А ось (виймає з кишені синю бумагу), а ось і купча, тільки що дістав у секретаря.

Леся. Спасибі, спасибі, Маркеле Амосовичу. Віншую вас, що вам таки пощастило діпнутися свого. (Розгортає купчу.) Так ось яка ця купча. (Читає:) "1809 року, августа дня... в Нежинський ніжній земський суд по упблномочію його сіятельства графа Романа Бжостовського, даному дворянину Боніфацію Пшеменському по особому вірчому листу, добровольно і без жодного примусу і насильствія продал по сему уступчому вєчистому запису, дворянину Дряквину-Кублицькому... Нежинського повету в волості Носовській в селенії Носовке принадлежащих його сіятельству крестьян в количестве, как сказано ниже". (Опускає папера.) Так, значить, це правда... А я все надіялася,

все надіялася, що, може, тут що-небудь не так... "Принадлежащих його сіятельству крестьян..." І невже ж, невже ж він нічого не знає про це насильство... "Без жодного примусу і насильствія". (Гірко усміхається.) Які ганебні слова. Ну, добре. (Підіймає голову і згортає папера.) Ще раз — спасибі, Маркеле Амосовичу... Сьогодні ж увечері поверну вам цю бумагу.

Кряква. Будь ласка, бо воно хоч і не сконфірмовано, але все ж таки документ, бачите.

Цвіркун входить хутко й весело, але побачивши Крякву, одступається назад.

Кряква (розлючений накочується на нього). А так ось як учиняють подібні вам віршомази! Не соромляться і по чужих кишенях нишпорити! Добрі поетичні штуки, нічого казати. Чи, може, вас в університеті тому навчають?

Цвґркун. Ідіть краще знову напийтеся вашої м'яти, бо ви, здається, ще й досі не протверезилися... Проте, я думаю, вам вже ніяка м'ята не допоможе. Мабуть, не од вина, а од кохання сп'яніли: панна суддівна останній розум одібрала...

Кряква. Ах ти, віршомаз-безсоромний! Кузнець стрекочущий, як каже поет Тредіяковський. Робак зловредний! Я тобі завдам гарту. Знатимеш, як чесних людей чіпляти, гаспидський пройдисвіте! (Хапає його за барки.)

Леся. Маркеле Амосовичу! Що це ви, Маркеле Амосовичу!

Цвіркун. Калавур! Рятуйте!

Леся вибігає.

Кряква. А, тепер калавур! А будеш дратувати та непристойні фіглі вчиняти, та чесних людей осміювати. (Трясе його, узявши за комір.)

Цвіркун. Рятуйте!

Дзюба вбігає.

Дзюба. Що це таке? Чи ви подуріли! Не досить того, що безсоромні вірші партачите, так ще й бреверію робите.

Кряква випускає Цвіркуна.

Цвіркун. Які вірші... Яку бреверію... Та це ж він... Кряква ця погана... Він на мене накинувся мов скажений. Дзюба. Зараз же геть звідціля!

Цвіркун вибігає. Кряква іде за ним засоромлений. Дзюба. От клопіт, прости господи. Та де ж це всі попропадали! Дар'є Іванівно!

Одночасно з протилежних дверей входять Клавочка й Нюточка, маючи в руках невеликі закриті блюда. Побачивши одна одну, зупиняються на мить, але — нічого робити — несуть блюда і становлять на стіл.

Нюточка (поправляє своє блюдо). Що це таке ти принесла?

Клавочка (байдужливо). А... то так... дріб'язки, коржики до чаю.

Нюточка. Коржики? Цікаво, що ж вона все-таки напекла. Ой, щось тут не коржиками пахне. Клавочка. А в тебе що?

Нюточка. То... то... (Змішалася.) То так.,.. (Не віднімає рук від блюда.) Пряники...

Клавочка. Пряники? Ану, покажи. Нюточка. Та вони не вдались... посохли.

Клавочка. Ой, щось тут непевне... Чи не вкрала вона в мене рецепта.

Д а р'я Іванівна входить і сідає на канапу, відсапуючись.

Дар' я Іванівна. Фу, здається, все готово. Чого це ви стоїте біля столу? Нюточко, йди сюди, доню, щось у тебе неначе пояс нерівно.

Нюточка (іде, але зараз же вертаєтьсядо столу). Ні, нічого. Я... я поправлю сама. (Дивиться неймовірно на Кла-вочку.)

Клавочка (подивившись у вікно). О! Здається, хтось під'їхав.

Д а р 'я І в а и і в н а (схоплюється й біжить до вікна). Де? Граф? Невже!

Обидві дівчини не знімаються з місця.

Дар'я Іванівна. Нікого немає. Що ж ти брешеш? Клавочка. Я помилилася... Нюточка. Еге, помилилася...

Д а р' я Іванівна. Клавочко, іди скажи Мокрині, щоб... Клавочка. Ні, ні. Я не піду, нехай Ню-гочка йде. Нюточка. І не подумаю, в мене нога болить. Дзюба. Граф! Граф!

Усі схоплюються й починають причепурюватися перед люстром. Дар'я Іванівна йде до дверей назустріч графові.

Коротка пауза.

Бжостовський хутко увіходить.

.Бжостовський. Моє поважання шановній пані. (Цілує руку Дар'ї Іванівни, вона його в голову.) Шановному панові писареві. Як ся маєте? Так не хочете перевертатися на секунд-майора? Ну, то й добре робите. Ми ще з вами вип'ємо за рідну Україну. (Вклоняється панночкам, які присідають. Озирається, шукаючи очима Лесю.)

Дар'я Іванівна. Просимо... Сідайте, будь ласка, ваше сіятельство. Сідайте... от сюди, будь ласка, до канапи. (Запрошує його до канапи, він сідає на крісло, інші сідають навколо.)

Дар'я Іванівна. Я гадаю, що вам дуже нудно казалося в нашім Ніжині після Варшави та інших столиць... Я сама, когда (в ніс) жила в Москве у моего дяді, князя Кирдя-пина, привикла к столічной жизні...

Бжостовський. Ну, то пані повинна бути зразком для тутешнього громадянства. Маючи таких принадних дочок, пані запевне бачить у себе все ніжинське панство.

.Дар'я Іванівна (задоволено). О... пан граф дуже ґречний.

Бжостовський (озирається). Але мені здавалося, що..

Дзюба. А що ж по чарці, Дар'є Іванівно. Це, може, по-вашому, а по-нашому, руському, треба гостя почастувати.

Дар'я Іванівна (підводиться й подає на підносі дві срібні чарки). Пийте здорові, ваше сіятельство.

Бжостовський (підіймає свою чарку). На здоров'я матері найкращих панянок Ніжина. (П'є.)

Дар'я Іванівна (у захваті). О, ваше сіятельство... яка честь. (Дівчата червоніють у захваті.)

Бжостовський (знов озирається). Але мені здавалося, що у пані повинна бути ще одна дочка, нібито я вчора мав приємність...

Дзюба (Жваво). А, так... е-є... тільки це не дочка, а моя небога — Леся. Гарна, дуже гарна дівчина. Нашого, руського роду, щира українка, а яка хазяєчка, а як співає, коли б ви чули. І собою гарнесенька, мов зірочка.

Дар'я Іванівна' (остерігаючи кашляє й гостро дивиться на Дзюбу). Кха... гам... гам.

Дзюба (змішавшись). Е-кхм... гм... Так... так що пак я казав. Хіба б іще по чарці... (Нюхає табак.)

Дар'я Іванівна. Це так, вибачайте, проста бідна дівчина, живе у нас за ключницю, доглядає за господарством.

Мокрина вносить піднос із склянками чаю.

Дар'я Іванівна. Прошу, будь ласка, прошу до столу. Ваше сіятельство, скляночку чаю. (Запрошує.)

Усі підводяться й ідуть до столу, де й сідають, граф — праворуч, по цей бік столу, панянки — по той бік.

Дар'я Іванівна (роздає усім склянки з чаєм, першому— Бжостовському). Прошу, графе.

Бжостовський. Дякую. (До панянок.) Я гадаю, що вам, не доводиться нудитися хоч би і в Ніжині: панянки, та ще такі привабні, не сумують ніде на світі. (Дівчата червоніють.) Я гадаю, що танцюють не тільки в Варшаві й закохуються не тільки у Львові, а скрізь, де тільки є такі свіжі уста, прекрасні очі та шовкові брови. (Пробує свій чай.). Вибачайте, будь ласка, прошу цукру.

Дар'я Іванівна (здивовано). Хіба пан граф п'є з цукром? А ми... Прошу, будь ласка... А ми гадали...

Бжостовський (сміється). О, ще одна легенда про графа Бжостовського. Дякую. Грішний чоловік, люблю усе солодке.

Дар'я Іванівна. От бачите, я ж казала, що усі люди п'ють із цукром, це тільки мужики та наша Леся п'ють без цукру.

Бжостовський (жваво). А, так ваша Леся...

Леся входить, одягнена в просту, але гарну міську сукню, з голими руками й плечима, по моді того часу. Чинить реверанс графові й сідає кінець столу по цей бік, ліворуч.

Бжостовський (примітно схвильований). Ви приходите, як принцеса в казці: ми саме розмовляли про вас.

Леся (сухо). Багато честі, графе, та й комплімент не дуже вдалий: це тільки про вовка так кажуть у казці.

Д.ар'я Іванівна (суворо). Лесю.

Бжостовський. О, мадмуазель, хіба ж я смію... О, то вона колеться... О, чудова троянда.

Д а р' я Іванівна. Не відмовте, ваше сіятельство, спробувати цих марципанів... або іншого печива... Це мої дочки самі пекли.

Бжостовський. Починається. Ось він, рішучий момент. (Голосно.) Дякую, залюбки...

Д а р' я Іванівна. Нюточко, чого ж ти мовчиш? Предложи графові свого марцицана. Це, бачите, стародавній рецепт нашого роду, ще від гетьманів, зветься "дівочий поцілунок".

Нюточка (бере зі свого блюда й кладе на тарілочку скибочку марципана), Прошу графа... покуштуйте, будь ласка...

Бжостовський (усміхається). Дякую, мадмуазель, залюбки. Графові Бжостовському не можна відмовлятися від такої просьби. Дівоче трактування для мене закон.

Леся. Як для турчина місяць?

Бжостовський (згоджується). Як для турчина місяць. Ага, добрий знак — вона вже сердиться.

Клавочка (не видержавши). Вибачте, графе, спробуйте краще мого марципана. (Кладе зі свого блюда на тарілочку й подає Бжостовському.) В мене справжній рецепт, тільки у мене.

Д а р' я Іванівна. Бачите, ваше сіятельство, розхвилювали усіх ніжинських дівчат. Тепер нема чого робити, треба куштувати.

Бжостовський (серйозно). Ні один граф Бжостовський ще не ламав свого слова. "Фаціто промітає" — виконуй обіцяне,— це наш девіз. Дуже радий покуштувати марципана з таких прекрасних ручок.

Леся нервово відвертається.

Бжостовський (задоволений помічає це). Ага, здається, це їй не до вподоби. (Голрсно до Лесь.) Мадмуазель не до вподоби наш девіз?

Леся. Чому ж ні? Це — прегарний девіз. Тільки я гадаю, що він варт достойнішої речі, ніж.., шматок марципана.

Д а р' я Іванівна (суворо). Лесю.

Бжостовський (усміхається). Хто вірний в малій речі, не зрадить і в великій. (Дзюба наливає йому наливки.) Дякую, пане Дзюбо, не знаю вже з якої тарілки й починати. (Пробує один, а потім другий марципан.) Так. Розкішний марципан... Я бачу, мої принадні панянки, що вам таки дістався славетний рецепт.

К-л а в о ч к а. Як дістався!.. Граф каже, певне, про мій марципан.

Нюточк а. Як про твій! Граф пробував мого марципана. Клавочка. Нічого подібного! Мій! Бжостовський (здивований). Про що ви кажете? Та це ж один і той же рецепт. Нюточка. Як один? Клавочка. Як один?

Бжостовський. Але запевне ж один. (Знов куштує.) Але бога ради. Що ви з ним зробили... (Береться за голову.) Скільки ви клали кубеби?

Клавочка (дивиться на Нюточку). Ку... кубеби? Три золотники.

Нюточка (дивиться на Клавочку). Три... три золотники.

Бжостовський (регоче). Та це ж отрута! Та хіба ж в таке ніжне печиво класти золотниками спеції, та ще таку, як кубеба. Три зернини, та й то самих маленьких. (Регоче.) Пане Дзюбо, налийте мені мерщій склянку нашої наливки, бо ця кубеба наробить мені лиха.

Леся (про себе). Так і єсть. Я таки напутала, писавши.

Дзюба (наливає). Пийте здорові, графе.

Бжостовський (вихиляє разом). А вам, мої панянки, і зовсім не раджу пробувати цього марципана. На ваше здоров'я, пане писарю. Ми ще з вами вип'ємо за нашу Україну: я таки привіз вам кілька пляшок шампанського.

М о к р и и а вносить піднос із чаєм і— зостається в залі. Дівчата трохи

не плачуть.

Д а р' я Іванівна. Як же ж ви так? Хіба ж можна?

Нюточка. Там було так... на... написано...

Бжостовський. Не журіться, мадмуазель, другим разом спечете лучче. (До Лесі.) Ну, а ви, мадмуазель, невже ж ви не потрактуете мене ніяким солодким печивом? '

Д а р' я Іванівна. Та що це ви, графе! Хіба це до неї річ...

Клавочка. Справді, найшли кого питати. (Сміється.) Та вона й бублика не зуміє спекти.

Леся (дивиться пильно на Бжостовського). Справді?-Граф справді хоче покуштувати мого печива? Дивіться, як би воно не здалося вам гірким. (До Мокрина.) Мокрино, принеси з моєї кімнати ті булочки.

Мок,рина виходить і через хвилину вертається з тарілкою та подає ц Лесі.

Бжостовський. Ви добре знаєте, що з ваших рук навіть і гіркий мигдаль здається мені солодшим від меду.

Леся (многозначно). Не зарікайтеся, графе. (Кладе на тарілку булочки й подає графові.) Будь ласка.

Бжостовський (куштує одну булочку, потім жадливо вдихає аромат печива, потім проводить рукою по лобі). Що таке... (Говорить мрійно, неначе отямившись от довгого сну.) Що таке?., що за чудовий аромат?.. Це не кардамон, не тмін, не мускат, не цинамон... Ні-ні^ в перший раз я не можу згадати, що це таке... таке просте і свіже, мов аромат вітерця в полі...

Клавочка (обурено). Та що ви, графе. Адже ж це звичайні мужицькі лепьошки.

Бжостовський (не слухаючи). Мені здається, нібито я прокинувся після довгого, довгого сну... Зникла уся суєта даремно прожитих років... Я знов бачу мою матір... білу скатерть, сонце у вікні і зайчика на стінах... і всіма грудьми вдихаю цей незрівняний аромат... (Бере Лесю за руку.) То скажіть же мерщій, що за чудовий склад в цих булочках... що вони так захвилювали мою душу, що вони розбудили в ній все, що мріялося мені так давно... про рідну Україну... та про любу дівчину, що дасть мені печива рідного краю...

Л е с я. А, то графові вподобалися ці булочки. Ну, то нехай же він узнає їх рецепт. Наші панянки сказали вам правду — це звичайні мужицькі булочки: в них немає ні підбитих вершків, ні рожевої води, ні цинамону... нема в них ні кардамону, ні ванілі, ні мушкатного цвіту, ні^нших заморських ароматів. (Підводиться, натхненна.) Цей аромат — аромат свіжої пшениці, що сіяли ваші підданці на золотих нивах вашої Носівки... аромат рідних полів, аромат вітерцю, що обвівав лице стомлених женців та жниць — ваших кріпаків, що працювали на вас усе своє життя, що обливалися потом, щоб ви могли заживати життя, панувати та шукати по всьому світі нечуваних ласощів та утіх.

Д а р' я Іванівна. Та що ж це таке! Лесю! Ваше сіятельство...

Бжостовський (спиняє її нетерпляче жестом). Цитьте.

Л е с я. І от цих самих кріпаків, що віддали за вас усе своє життя, ви продаєте тепер, мов бидло, в далекий Оренбург, дідуганові, що з'їхав з глузду. Він .одірве їх од рідної землі, від хат і вишневих садків, від батьківських могил, завезе з собою на потіху, на сором та згубу. Тепер ви знаєте рецепт цих булочок, вибачте ж, якщо вони не здадуться вам дуже

солодкими. (Задихається, схвильована й прекрасна в своїм гніві.)

Загальне обурення.

Д а р' я Іванівна. Та вона з глузду з'їхала! Зараз же геть звідціля! Вибачайте, ваше сіятельство...

Бжостовський (підводиться схвильований). Хто сказав вам про це? (Нетерпляче до Дар'ї Іванівни.) Та мовчіть-бо, я вас прошу. (До Лесі.) Це неправда! Клянуся вам, що цього не буде.

Леся (гірко). Не присягайтеся, графе. Занадто вже ви присягалися останніми часами. Ось дивіться самі. (Вона кидає на стіл синю бумагу — купчу.) Ось купчіа, по якій вельможний граф Бжостовський "без жодного приМусу і насиль-ствія" чинить, проте, велике насильство, продає "принадлежащих його сіятельству крестьян села^ Носівки на вивіз в Оренбурзьку губернію по вірчому листу... і прочее..> і прочее". Ось у чому утіхи графа Бжостовського.

Бжостовський (бере папера й читає). Ганьба! Негодяй! Поганець! Так ні ж, не буде цього! (Він урочисто розриває купчу.)

Леся. Ах! (Плаче від зворушення і закриває лице руками.)

Бжостовський (підходить до неї, з ніжним насильством віднімає від лиця її руки й цілує їх). Спасибі, спасибі вам, моя рідна дівчино, і за гірку правду і за солодку надію... Ви вернули мені мою честь, мій спокій... ви засіяли на моїй безпутній дорозі, мов мила зіронька рідного краю... Я полюбив вас з тієї самої хвилини, як перший раз побачив вас тоді... в цукерні, ви дали мені гіркий мигдаль... Не кидайте ж мене й тепер, моя люба дівчино... Будьте моєю назавжди, моя мила фея гіркого мигдалю... (Цілує її у вічі.)

Леся мовчки відвертається, потім схиляється йому на груди. Загальний рух і гомін.

Дзюба (б'є себе по лобі). Так ось що воно значила та мигдаля!

Завіса.

[1925]